

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

Václav Papeš

Historická geografie Komořanského jezera

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jindřich Schulz, CSc.

Olomouc 2008

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 12. dubna 2008

OBSAH

1. ÚVOD	4
2. PRAMENY A LITERATURA	6
3. GEOGRAFIE KOMOŘANSKÉHO JEZERA.....	7
3.1 Vznik Komořanského jezera.....	8
3.2 Vývoj klimatu a vegetace Komořanského jezera	9
3.3 Rozloha Komořanského jezera	10
4. ARCHEOLOGIE KOMOŘANSKÉHO JEZERA.....	17
4.1 Pravěký kalendář.....	17
4.2 Mladší doba kamenná	18
4.2.1 Kultura s páskovou keramikou.....	19
4.2.2 Nordická (severská) kultura	20
4.2.3 Kultura se šňůrovou keramikou	20
4.2.4 Kultura zvoncovitých pohárů.....	21
4.3 Doba měděná	22
4.3.1 Michelsberská kultura	23
4.3.2 Jordanovská kultura.....	24
4.4 Doba bronzová	24
4.4.1 Únětická kultura	25
4.4.2 Knovízská kultura	26
4.5 Doba železná	27
4.5.1 Halštatské období	27
4.5.2 Laténské období	28
4.6 Germánské období.....	29
5. KOMOŘANSKÉ JEZERO VE STŘEDOVĚKU A RANÉM NOVOVĚKU .31	
5.1 První zprávy o Komořanském jezeře.....	31
5.2 Sídla ležící na březích Komořanského jezera	33
5.2.1 Komořany	33
5.2.2 Ervěnice.....	37
5.2.3 Dřínov	38
5.2.4 Jezeří	38
5.2.5 Albrechtice	39

5.2.6 Dolní Jiřetín.....	39
5.2.7 Souš	40
6. KOMOŘANSKÉ JEZERO V 19. STOLETÍ.....	41
6.1 Odvodnění a vysušení Komořanského jezera	41
6.1.1 Příčiny odvodnění a vysušení	41
6.1.2 Plán odvodnění jezera	43
6.1.3 Důsledky odvodnění jezera.....	46
7. ZÁVĚR.....	50
8. PRAMENY A LITERATURA	54
8.1 Prameny	54
8.1.1 Tištěné prameny	54
8.1.2 Archivní prameny.....	54
8.2 Literatura	54
8.3 Další informační zdroje.....	56
9. RESUMÉ	57
10. RÉSUMÉ	58

1. ÚVOD

„Vlastních jezer a jezerních tůní mají Čechy poskrovnu. Jezera si pro svůj malý počet a bezvýznamnost ani nezasluhují zvláštní výčet. V Litoměřickém kraji za Duchcovem lze spatřit podivuhodně velké jezero, z něhož vytéká řeka Bělá. O tomto jezeru plném zvláštních ryb vypravují obyvatelé, kterým bylo odedávna povoleno chytat ryby na rozdíl od těch, jimž takové staré právo předkové nepropůjčili, i když ti lidé bydlí na břehu. Nedávno jsem se dostal do místa, kde mi obyvatelé ukázali vodní plochy daleko od jezera, jejichž vodu nelze nikdy odčerpat. Kdykoliv se totiž vody těchto rybníků setkají s vodami jezerní tůně, spojí se podzemní cestou, takže jezero může oněm rybníkům ustavičně doplňovat zásobu.“¹

Těmito slovy popsal český polyhistor Bohuslav Balbín Komořanské jezero, které dostalo své jméno podle vesnice ležící na jeho břehu. Rozkládalo se mezi obcemi Dřínov (Barthelsdorf), Ervěnice (Seestadt), Komořany (Kurnmern), Souš (Tschausch) a Dolní Jiřetín (Nieder-Georgenthal). Svým mělkým východním výběžkem dosahovalo až k Mostu.

Ačkoliv Komořanské jezero v průběhu staletí tvořilo důležitou součást lidské společnosti i podkrušnohorského ekosystému, dnešní povědomí o něm je zcela nedostačující. Musím přiznat, že i já jsem se při návštěvě archivu hodně divil, že v dnešní vytěžené pánvi mohlo existovat tak rozsáhlé jezero. Proto mne toto nezpracované téma zaujalo natolik, že bych rád navázal na L. Schlesingera, který se v 2. polovině 19. století pokusil připomenout současným i budoucím obyvatelům oblasti, jak významná přírodní památka se nacházela v okolí Mostu. I když se mu to úplně nepovedlo, je jeho dílo pro dnešního badatele důležitým informačním zdrojem.

Rád bych obsáhl co nejdelší časové období, tzn. že se budu věnovat důležitým faktům a událostem od pravěku až do zániku Komořanského jezera. Je paradoxní, že právě díky odvodnění a vysušení jezera mohli archeologové najít na bývalém dně v sedimentech velké množství archeologických nálezů, které pomohly k poznání pravěkého osídlení v této

¹ Balbín, B.: Krásy a bohatství české země. Praha 1986, str. 168.

oblasti. Středověk a raný novověk je v pramenné základně trochu slabší, a proto není k dispozici tolik informací. Území v povodí řeky Bíliny, která vytékala z Komořanského jezera, a v rámci něj i Mostecko, však díky bohatství nerostů, dostatku úrodných půd, příznivému klimatu a hustotě vodních toků patřila právě hlavně ve středověku k nejhustěji osídleným oblastem našeho státu, stejně hustě jako např. Pražská kotlina či jižní Morava.

Za základ práce považuji období 19. století. S tak zajímavým podnikem, tedy s odvodněním a posléze vysušením jezera jsem se na našem území ještě nesetkal. Důkladné plány a přípravy proti sobě postavily odpůrce i zastánce. Dnes se ze zmizelého jezera nedochovalo prakticky nic. Hlavně díky intenzivní těžební činnosti. Podíváme-li se dnes na mapu Komořanska (dnes název pro průmyslovou oblast ležící několik kilometrů na západ od Mostu, samotná vesnice Komořany byla definitivně zlikvidována v letech (1986-1987)², nalezneme jen pár malých vodních ploch – pozůstatků Komořanského jezera.

² Sýkorová, J.: Zmizelé domovy. Most 2002, str. 38.

2. PRAMENY A LITERATURA

Nedochovalo se větší množství archivních pramenů písemné povahy. Problém spočívá v tom, že během rozvoje těžby uhlí v mostecké hnědouhelné pánvi musely některé obce ustoupit těžbě a tím pádem došlo ke ztrátám. Ve Státním okresním archivu Most je uloženo několik listin týkajících se luk u Komořanského jezera, které jsou nekatalogizované a nezpracované. Důležitými zdroji jsou hlavně kroniky obcí, které ležely na březích jezera a plán odvodnění a vysušení inženýra vodních staveb B. Stanzla.

Historik Ludwig Schlesinger z Oberleutensdorfu ve svém oslavném článku „*Spolek pro historii Němců v Čechách*“ v roce 1871 poprvé představil pokus, který měl popsat historii Komořanského jezera u Mostu. Tato práce je dodnes jedním z nejdůležitějších zdrojů týkajících se jezera. Jeho hlavním cílem bylo přestavit čtenářům jezero, které se pravděpodobně řadilo k největším na našem území, ale které budoucí generace už nikdy nespatří.

Od té doby bylo Komořanské jezero zmíněno jen v několika publikacích; také v „*Historii královského města Mostu*“ od J. N. Coriho z roku 1889. Mostecké Domovské noviny přinesly po roce 1950 několikrát článků rozličných autorů. V prosinci 1998 publikoval Friedrich Frank, který pochází z Černic, stať s mapami o jezeře a jeho měnícím se rozsahu v průběhu několika staletí.

Důležitým autorem se stal také německý archeolog Helmut Preidel, jenž spolu s Kurtem Oberdorfferem napsali v první polovině 19. století několik hodnotných prací archeologického charakteru.

Poslední z novějších prací je dílo Friedricha Oswalda „*Der verschwundene See*“ z roku 1999, jež je ovšem z větší části kompilací, která čerpala hlavně z Helmuta Preidela a Ludviga Schlesingera. Dále je k dispozici několik článků a statí, které jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

3. GEOGRAFIE KOMOŘANSKÉHO JEZERA

Dřívější Komořanské jezero bylo nepochybně jednou vodní plochou, i když o něm máme jen nepřesné zprávy. V poměru ke své rozloze nebylo ovšem příliš hluboké. Kromě toho bylo podrobena neustálým a velkým kolísáním hladiny. V jarních obdobích, v době tání sněhu nebo po období dešťů, byla vodní plocha jistě daleko větší než v suchém srpnu.

Široké pánve mezi Krušnými horami a Českým středohořím vytvořily dno pro velké jezero. Od západu se do jezera vlévala řeka Bílina, od Krušných hor vodu přinášelo několik horských potoků. Bílina odtéká mezi kopci Hněvín (Shlossberg) a Špičák (Spitzberg), kde bylo kdysi založeno sídliště nazývajícím se Pruks, později Most (Brüx).³

V průběhu staletí hladina Komořanského jezera klesala, a to hlavně díky naplaveninám, jež přinášely potoky a říčky z Krušných hor, ale hlavně řeka Bílina.

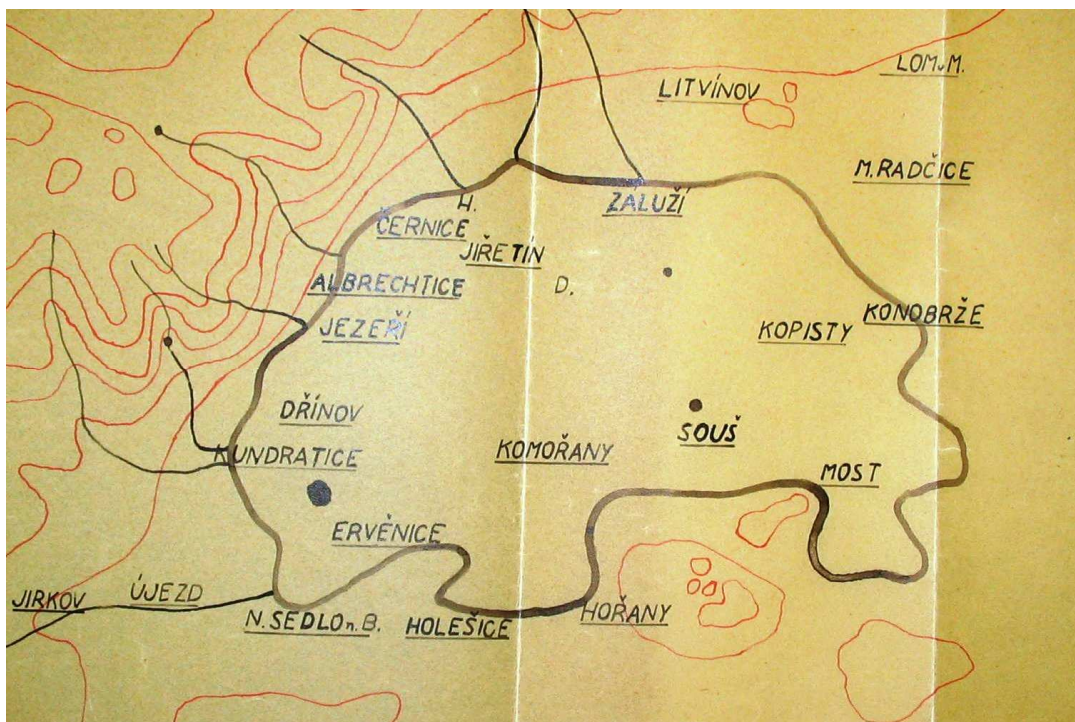
V době největšího stavu mělo Komořanské jezero rozlohu 57 km².⁴ Mělo mírně podlouhlý tvar rovnoběžkového směru s mezními body 13°30' a 13°41' v. z. délky. Ve směru severojižním se rozkládalo mezi 50°30' a 50°35' z. z. šířky. Jeho nejdelší východozápadní osa měřila 13 km, severojižní 9,5 km. V této době mělo jezero na nejhlubším místě dno asi 40 m pod hladinou (obr. 1). Vodní nádrž byla napájena asi deseti bystřinami stékajícími z Krušných hor. Z počátku čistá jezerní voda se stávala časem čím dál bohatší na organismy, jezero bylo typu mokřadlového, bylo eutrofní⁵ a teplotně patřilo k mírnému typu jezer.⁶

³ Okresní archiv v Mostě (dále jen OA Most), fond č. 75, inv. č. 1, kronika Rudolic nad Bílinou.

⁴ Schlesinger, L.: Festschrift zur Erinnerung an die Feier des 10. Gründungstages im Jahre 1871. Geschichte des Kummerner Sees bei Brüx. Praha 1871, str. 26.

⁵ Bohaté na živiny.

⁶ Zapletal, L.: Komořanské jezero. Most 1985.

Obr. 1. Největší rozloha Komořanského jezera podle L. Zapletala.

3.1 Vznik Komořanského jezera

Geologická historie Krušných hor začíná v předprvohorním období⁷, kdy se patrně vytvořily nejstarší usazeniny a vyvěřeliny, později změněné vlivem tlaků a tepla v hloubce zemské kůry na tzv. šedé a červené ruly. Geomorfologický vývoj celé soustavy byl silně ovlivněn třetihorní zlomovou tektonikou, která způsobila silné poklesy na jihovýchodní straně pohoří a vznik jezerních depresí. Další faktor umožňující vznik jezera bylo postupné odtávání permafrostu v námrazových jílovcích.⁸

⁷ Pleistocén, přibližně před 15 000 lety.

⁸ Everything about Sasko, 18. března 2008, <http://sylvie.richterov.cs.wikimiki.org/cs/Sasko>.

3.2 Vývoj klimatu a vegetace Komořanského jezera

Pylová zrnka dokládají rozšíření a frekvenci vegetace, která byla podmíněna klimatem a později ovlivněna činností člověka. Věra Jankovská zrekonstruovala vývoj vegetace a klimatu v úseku dlouhém 12 – 14 tisíc let a to v konkrétním území kolem Komořanského jezera, města Mostu a v přilehlé části Krušných hor.

V nejstarším zachyceném období – mladším dryasu (12 – 14 tisíc let př. n. l.) převládaly v Podkrušnohorské pánvi mokřady s chudou vegetací. Na svazích Krušných hor chyběl souvislý dřevinný kryt a na hřebenech měla vegetace charakter tundry. Není divu, neboť průměrná roční teplota na Mostecku činila jen kolem 4°C a v Krušných horách kolem 0°C. V následujícím preboreálu (8. tisíciletí) se mírně oteplilo (průměrná teplota cca 5°C, v Krušných horách 1-2°C), což se projevilo vznikem ostrůvkovitých porostů borovicí, v Krušných horách tzv. parkovou tundrou. V boreálu (7. a 6. tis.) se výrazně oteplilo (na Mostecku až 10°C, v horách 7°C) a v důsledku toho se rychle začal šířit les tvořící uzavřené porosty s převahou dubu, lípy, jilmu a jasanu. Na úbočí Krušných hor byly smíšené dubové lesy, na hřebenech s lískou, poprvé se začíná objevovat smrk.⁹

Ve starším atlantiku (5 tis.) bylo stále teplo (průměrná roční teplota 11°C, resp. 8°C na horách), značnou část Podkrušnohorské pánve pokrývaly smíšené doubravy, na hřebenech hor se rozšiřovaly smrčiny. V mladém atlantiku, který končí v polovině 3. tisíciletí, bylo ještě tepleji – mnohem tepleji než dnes (11-12°C, v horách 8°C). Jde o období neolitu a eneolitu. Na Mostecku dominovaly spíše doubravy, které sahaly na úbočí hor výše než dnes. V této době mělo zalesnění krajiny vůbec největší rozsah.¹⁰

V subboreálu, který se kryje s obdobím mladého neolitu a celou dobou bronzovou bylo stále teplo (10°C, resp. 7°C), na Mostecku převládaly

⁹ Jankovská, V.: Vývoj vegetace na Mostecku na základě pylových analýz sedimentů Komořanského jezera. In: Severočeská příroda 20/1987, str. 113.

¹⁰ Smrž, Z.: Komořanské jezero a vývoj klimatu a vegetace na Mostecku. In: Osud Mostecka. Most 1996, str. 34.

smíšené doubravy, v Krušných horách smíšené a smrkové porosty. Následující období – starší subatlantik – se kryje s dobou halštatskou, laténskou, římskou a příchodem Slovanů. Došlo k poklesu průměrných ročních teplot zhruba na dnešní stav (v pánvi 8°C, v horách 5°C), oproti subboreálu však porost nedoznal větších změn.¹¹

Otevřené vodní plochy v jezeře se zmenšovaly a jezero zarůstalo rákosem, vrbami a olšemi. V mladším subatlantiku se již v pylových spektrech projevují radikální změny způsobené člověkem. Postiženy byly hlavně smíšené doubravy, z okolí Mostu pocházejí nálezy pylů obilovin, plevelů a rumištních rostlin. Od 16. století se projevuje i vliv rozsáhlejší těžby dřeva na svazích Krušných hor, jejich důsledkem byly mocné splachy hlíny do jezera.¹²

Je zajímavé, že zdánlivě nepatrná a jen pod mikroskopem patrná pylová zrnka tak svědčí o vývoji naší krajiny a představují nejstarší kalendář, beze slov a čísel. Je jen škoda, že lidé způsobili ve 20. století důlní činností tak rozsáhlé škody, které znemožnily důslednější zkoumání tohoto problému.

3.3 Rozloha Komořanského jezera

Velikost jezera do konce 18. století není jednoduché určit. Kolísání vodní hladiny v důsledku tání, dešťů a přirozeného vysychání znemožňuje přesně určit stav vody v průběhu staletí. V literatuře můžeme nalézt údaje, které nevznikly přesným přeměřením, nýbrž odhady a odvozováním od novějších údajů, které vznikaly až koncem 18. století, a hlavně v 1. polovině 19. století. Důležitým záchytným bodem byl plán na odvodnění a vysušení z roku 1831, který sloužil pozdějším badatelům k určování rozlohy. Z toho plyne, že následující údaje o rozloze nemusí být příliš přesné.¹³

¹¹ Jankovská c. d., str. 115.

¹² Tamtéž.

¹³ K tomuto plánu se však nedochoval žádný mapový materiál.

Podle L. Schlesingera činila rozloha Komořanského jezera přibližně 22 mil², což je v přepočtu 57 km².¹⁴ Není ale uvedeno, pro které období tato rozloha platí (pravděpodobně mezi lety 500-800 n. l., kdy byla rozloha jezera největší), a ani v textu nenalezneme, jak k těmto závěrům došel. Podle F. Franka došlo v letech 500-550 n. l. k velkému tání¹⁵, tudíž se můžeme domnívat, že se L. Schlesinger příliš nemýlil. K podobnému závěru došel F. Frank, jenž spočítal rozlohu na 22,6 mil², což je 56 km².¹⁶ F. Frank šel ovšem dál a rozvíjel hypotézy na základě spádů břehů a dalších faktorů. Na základě svého bádání došel k závěru, že na přelomu 8. a 9. století mohlo mít jezero rozlohu přibližně 15,4 mil², což činí přibližně 40 km².¹⁷ V souvislosti se stěhováním národů a usidlováním Slovanů v nížinných oblastech při řekách je více než pravděpodobné, že v důsledku kácení lesů a zkulturnování půdy docházelo k narušení přirozeného ekosystému, což způsobilo zanášení jezera pūdami a zmenšování vodní hladiny. Pro následující století bohužel chybí bližší informace o velikosti jezera.

19. století přineslo mnohem přesnější informace. Rakouský vodohospodářský inženýr dostal za úkol vypracovat hydrotechnický plán na odvodnění a vysušení Komořanského jezera. 16. listopadu 1831 byl vydán. Podle plánu mělo jezeru rozlohu 3 031 jiter, což je v přepočtu 17,4 km².¹⁸ Tato rozloha ale zahrnuje i plochy pokryté bažinami, zarostlé rákosím, divokým křovím a kyselou, zcela neužitečnou trávou. Samotná vodní hladina zabírala 337 jiter, tj. 1,94 km².¹⁹ Vezmeme-li v úvahu Frankovu hypotézu, že na přelomu 8. a 9. století činila rozloha jezera 40 km², a porovnáme ji s rozlohou určenou B. Stanzlem, zjistíme, že přibližně během tisíce let se rozloha jezera zmenšila o 56,5%.

¹⁴ Schlesinger, L.: Festschrift zur Erinnerung an die Feier des 10. Gründungstages im Jahre 1871.

Geschichte des Kummerner Sees bei Brüx. Praha 1871, str. 26

¹⁵ Oswald, F.: Der verschwundene See. Leonberg 1999, str. 7

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž, str. 11

¹⁸ OA Most, kart. 238, inv. č. 4246, Hydrotechnischer Lokalbefund, welcher bei der zusemmengefesten gemeinschaftlichen Kommission über das grosartige Unternehmen der entwässerung des Kommerner Sees von dem k. k. wasserbau ingenieur heren Bernard Stanzl, str. 2

¹⁹ Tamtéž.

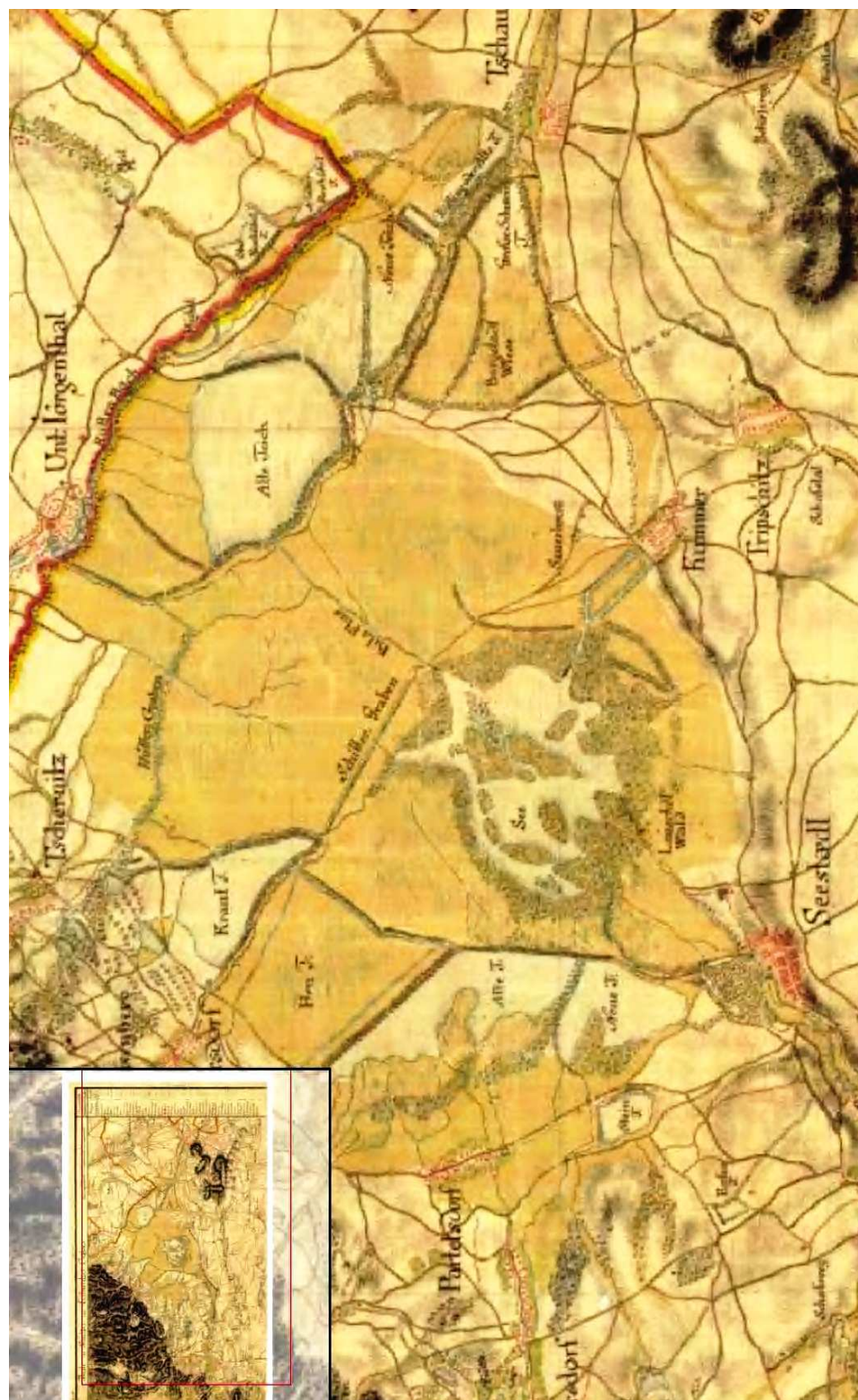
Rozlohu Komořanského jezera se podařilo nejlépe zrekonstruovat geodetu J. Březákovi a archeologu J. Klápště počátkem 80. let 20. století. Jako kartografický podklad posloužily mapy tzv. I. vojenského mapování z roku 1782, jejichž polohopisným podkladem byla mapa Jana Kryštofa Müllera z let 1712 až 1720. Do tohoto podkladu vojenští kartografové jednoduchými pomůckami, odhadem i od oka, zakreslovali další skutečnosti. Takto získané poznatky byly upřesněny podle tzv. III. vojenského mapování z roku 1878, prováděného již na základě trigonometrického zaměření. Z něj vycházela na svou dobu velmi přesná a podrobná geologická mapa, vydaná v roce 1880 H. Wolfem (mapky 2-7).²⁰

Dalším pramenem je revize mapy III. vojenského mapování z let 1920 až 1934, pro doplnění informací sloužily mapy stabilního katastru a řada dalších dílčích map a pramenů.

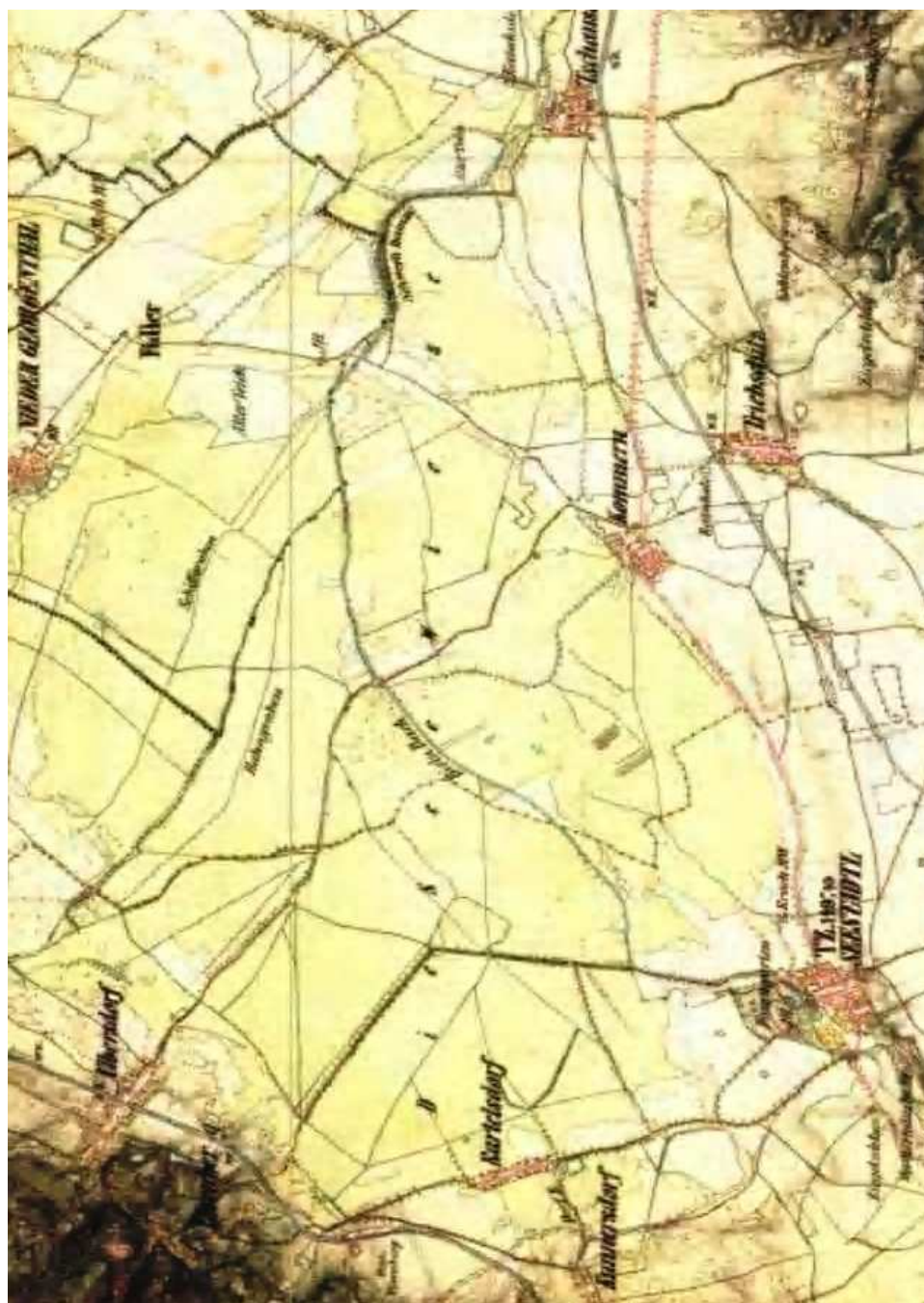

Mapka 2. Komořanské jezero na Müllerově mapě Čech z roku 1720.

²⁰ Smrž, Z.: Komořanské jezero a vývoj klimatu na Mostecku. In: Osud Mostecka. Most 1996, str. 31.

Mapka 3. Komořanské jezero a okolí v době 1. vojenského mapování, které probíhalo v letech 1764-1768 a 1780-1783.

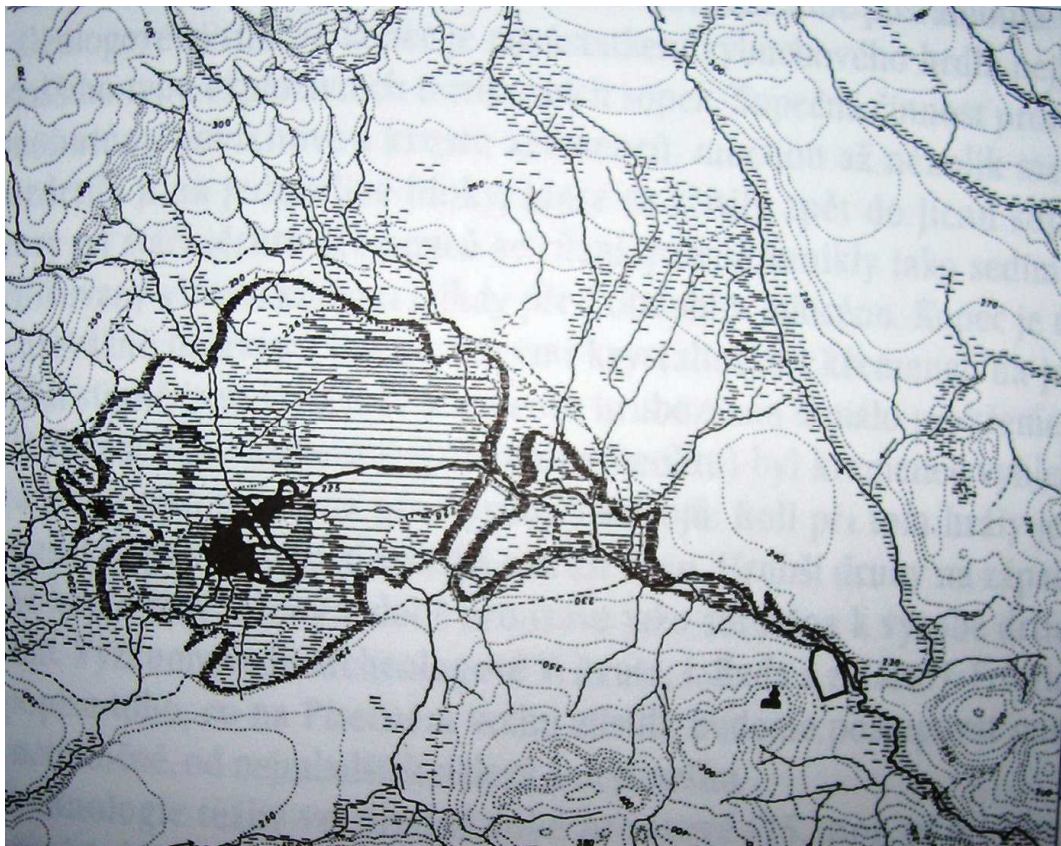
Mapka 4. Situace po odvodnění a vysušení jezera na mapě II. vojenského mapování z let 1836-1852.

Mapka 5. Oblast bývalého jezera značně poznamenaná těžbou na mapě III. vojenského mapování z let 1877-1880.

Mapka 6. Rekonstrukce rozsahu Komořanského jezera podle H. Preidla.

Mapka 7. Jezero v pravěku a středověku podle rekonstrukce J. Březáka.

4. ARCHEOLOGIE KOMOŘANSKÉHO JEZERA

Komořanské jezero je jedním z nejzajímavějších archeologických nalezišť v Čechách. Jeho dlouhá agónie, započatá roku 1831 umělým odvodňováním a ukončená počátkem 90. let minulého století odtěžením posledních sedimentů, je velkým dluhem archeologie, která přes snahu několika jedinců nedokázala vytěžit více poznatků. Jinde ve světě se totiž rašelinné a jezerní sedimenty nevyskytují v bezprostřední návaznosti na krajinu osídlenou nepřetržitě od neolitu až do doby historické.²¹ Konec konců i jméno města Mostu je odvozeno od mostu či haťových cest, vedoucích přes mokřiny či řeku Bílinu.

Je pravděpodobné, že osídlení kolem jezera nebylo během pravěku a starověku přerušeno, ale jelikož nemáme hmotné prameny ze všech období a kultur, budu se zabývat jen těmi, jenž nám zanechaly nějaké svědectví.

4.1 Pravěký kalendář

Zajímavým dokladem postupného zaplňování jezera jsou vrstvy, tzv. gytje.²² Voda v jezeře totiž obsahovala množství vodních řas a rostlin, které v zimě odumíraly a klesaly na dno. Tak vznikla jakýsi kalendář – vrstva až 1,5 m mocná s tisíci mikrovrstvičkami, z nichž každá odpovídá jednomu roku. Za jedno století se usadily asi 2-3 cm takových sedimentů. V nich, ale hlavně v bahnitě a rašelinitě půdě na březích jezera, jehož hladina během věků kolísala, se zachovala pylová zrnka, větve a kmeny stromů, krovky brouků, semena a v neposlední řadě i archeologické nálezy. Na základě druhového rozboru pylových zrn a jejich množství dokážou palynologové rekonstruovat vývoj a složení vegetace a tím zpětně i vývoj klimatu. V tzv. pylových diagramech se samozřejmě projevuje i činnost lidí. Např. díky pylům obilovin a plevelů mohou odborníci zjistit informace o intenzitě

²¹ Smrž, Z.: Komořanské jezero a vývoj klimatu na Mostecku. In: Osud Mostecku. Most 1996, str. 31.

²² Tamtéž, str. 32.

zemědělství. Snížení množství pylů stromů zase naznačuje odlesnění krajiny atd. Pylová zrnka jsou totiž díky své tvrdé křemičité schránce prakticky nezníčitelná a ve vlhkém prostředí se zachovají statisíce let.²³

Archeologické nálezy z jezerních sedimentů Komořanského jezera jsou známy již z první poloviny minulého století. Nejvýznamnějším archeologem, jenž pracoval v této oblasti hlavně ve 20. letech 19. století, byl H. Preidel. Poslední nálezy pocházejí z výzkumů E. Neustupného v letech 1957 a 1958. Většina nálezů pochází z někdejšího poloostrova východně od Dřinova.

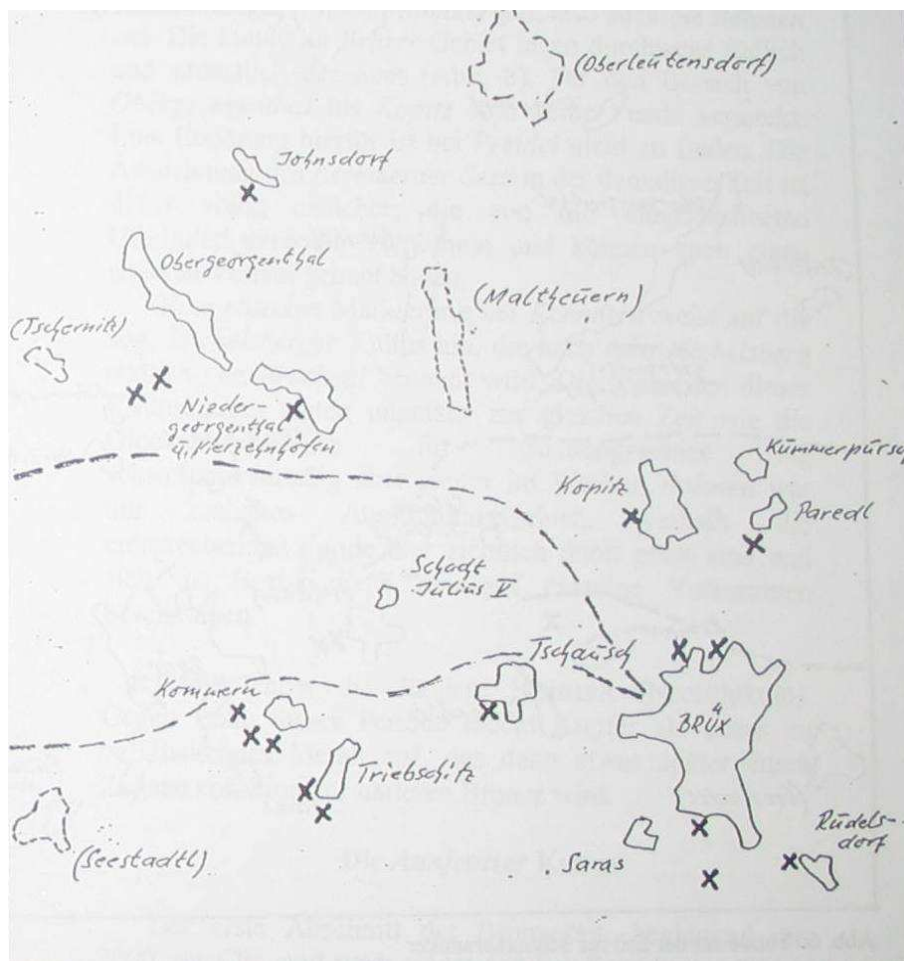
4.2 Mladší doba kamenná

Mladší doba kamenná nebo také neolit je pravěké období, ve kterém se namísto dosavadního lovu a sběru stává hlavním zdrojem obživy zemědělství. Tato tzv. neolitická revoluce začíná na Blízkém východě někdy v 10. nebo 9. tisíciletí př. n. l. a ukončuje tak období mezolitu; neolit ovšem na různých územích začíná odlišně, podle toho, jak rychle či pomalu se sem znalost zemědělství šířila. Ve střední Evropě se uvažuje o 8. či 7. tisíciletí př. n. l.

²³ Smrž, Z.: Komořanské jezero a vývoj klimatu na Mostecku. In: Osud Mostecka. Most 1996, str. 33.

4.2.1 Kultura s páskovou keramikou

Lidé, které archeologové označují podle výzdoby svých nádob, žili v oblasti jezera asi před 6 000 nebo více lety. Nálezy tohoto období se vyskytovaly hlavně v oblasti při Horním a Dolním Jiřetíně, Kopistech, Komořanech, Třebušicích a Souši (obr. 8). Tím pádem plocha osídlení neměla příliš velkou rozlohu. Oblast mezi Hněvínem a Špičákem už byla také osídlena. Taktéž v Janově, jenž ležel nedaleko od břehu jezera, byly nalezeny pozůstatky z této doby.²⁴

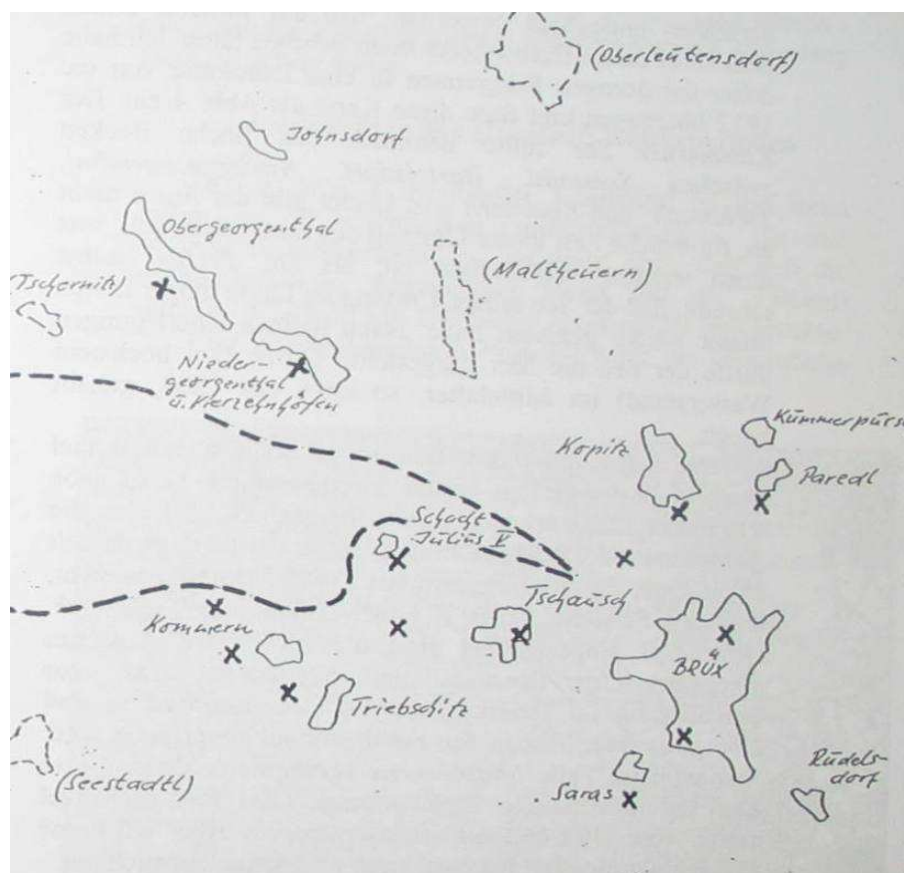

Obr. 8. Nálezy Kultury s páskovou keramikou.

²⁴ Preidel, H. – Oberdorffer, K.: Führer durch die vorgeschichtliche Abteilung des Stadtmuseums in Brůx. Most 1927, str. 9.

4.2.2 Nordická (severská) kultura

Takto označil H. Preidel kulturu, která pronikala v mladší době kamenné ze severu do střední Evropy. Nálezy se vyskytovaly jak na severní, tak na jižní straně jezera (obr. 9). H. Preidel napsal, že lidé občas žili na poloostrově přímo na jezeře.²⁵ Z toho lze usuzovat, že v této době se hladina jezera poměrně snížila, tudíž jezero zaujímalo velmi malou plochu.

Obr. 9. Nálezy tzv. Nordické kultury

4.2.3 Kultura se šňůrovou keramikou

Kultura se šňůrovou keramikou se rozvíjí kolem 3. tisíciletí před naším letopočtem. Její název vznikl podle toho, že na nádoby byly otiskovány kroucené šňůry. Tuto kulturu známe především z kostrových, původně nejspíše mohylových pohřebišť. Největší pohřebiště u nás představuje

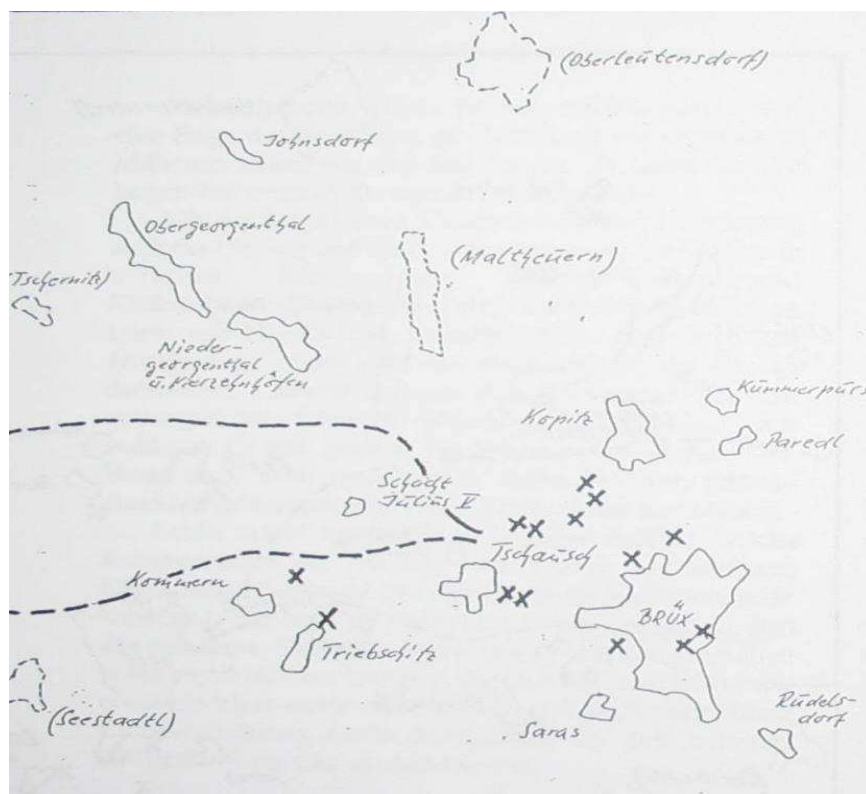
²⁵ Preidel, H. – Oberdorffer, K.: c. d., str. 9.

lokalita Vikletice (na Chomutovsku). Nálezy z oblasti jezera jsou velice hojné, a to hlavně v trojúhelníku mezi Komořanami, Kopisty a Mostem (obr. 10).²⁶ To ovšem neznamená, že v dalších oblastech lidé této kultury nežili.

4.2.4 Kultura zvoncovitých pohárů

U této kultury se objevují mísy se zataženým okrajem na nožičkách, zvoncovité poháry. Bývaly červené s bílým dekorem a bohatě zdobené. Používá se jantar na vzácné šperky. Mohyly měly plochý tvar. Kultura vznikala v jihozápadní Evropě, a poté se šířila do střední Evropy a také do Čech.

Nálezy v mostecké oblasti ležely ve směs jižně a jihovýchodně od jezera (obr. 11). V oblasti Kopist a Horního Jiřetína nebyly v tomto období nalezeny žádné artefakty.²⁷

Obr. 10. Nálezy Kultury se šňůrovou keramikou.

²⁶ Preidel, H. – Oberdorffer, K: c. d., str. 10.

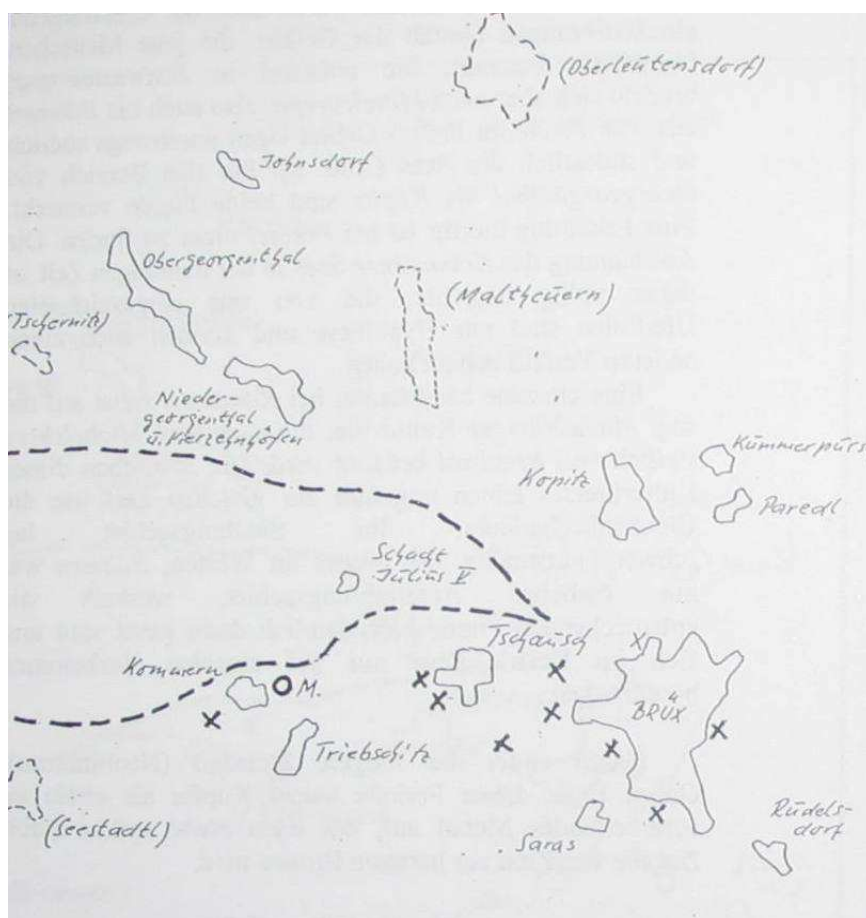
²⁷ Oswald, F.: Der verschwundene See. Leonberg 1999, str. 25.

4.3 Doba měděná

Typickým znakem tohoto období je znalost zpracování mědi. Měď, která je jako materiál významná v této epoše pouze v jižní a jihovýchodní Evropě a na Předním východě, v dalších částech Evropy nemá zásadní význam, protože jí není dostatek. V Česku byly nalezeny pozůstatky křížové orby. Předpokládá se, že tato orba mohla být kultovního charakteru. Nezdá se, že by tato oradla (jejichž podobu neznáme) zvýšila výnos polí, spíše obdělávání urychlila. Zároveň došlo k jasnému oddělení polí od sídlišť.

4.3.1 Michelsberská kultura

Tato kultura nese jméno městečka Michelsberg, které se nachází jižně od Bruchsalu. Lidé této kultury žili přibližně v době kultury zvoncovitých pohárů. V Čechách se nálezy omezují na minimum. V oblasti mezi Komořanami a Dolním Jiřetínem byly dokonce nalezeny dva čluny.²⁸ Z nálezu člunů můžeme soudit, že už v eneolitu mohlo být Komořanské jezero využíváno k rybolovu.

Obr. 11. Nálezy Kultury se zvoncovitými poháry a tzv. Michelberské kultury

²⁸ Preidel, H. – Oberdorffer, K.: c. d., str. 12.

4.3.2 Jordanovská kultura

Jordanovská kultura, pojmenovaná podle pohřebiště Jordanów Slaski v polském Slezsku,²⁹ časově patří od raného eneolitu až do roku 4 200 př. n. l., do časového horizontu prvního výskytu kovu - objevují se importované drobné ozdoby z mědi, spirálky do náhrdelníků, závěsky, apod. Ze severozápadních Čech známe Jordanovskou kulturu např. z výšinných poloh na Bílinsku a Podbořansku. Z měděných nálezů lze uvést např. plochou sekeru z Komořan u Mostu.³⁰

4.4 Doba bronzová

Pro dobu bronzovou je charakteristické využívání bronzu pro výrobu důležitých potřeb. Ve střední Evropě je datována 1900-800 př. n. l. Lidé v této době domestikovali kačeny, slepice, kočky a na severu Evropy soby. Dovedli vyrábět bronzové nástroje, různé skleněné korálky. Jako platidlo používali hřivny.

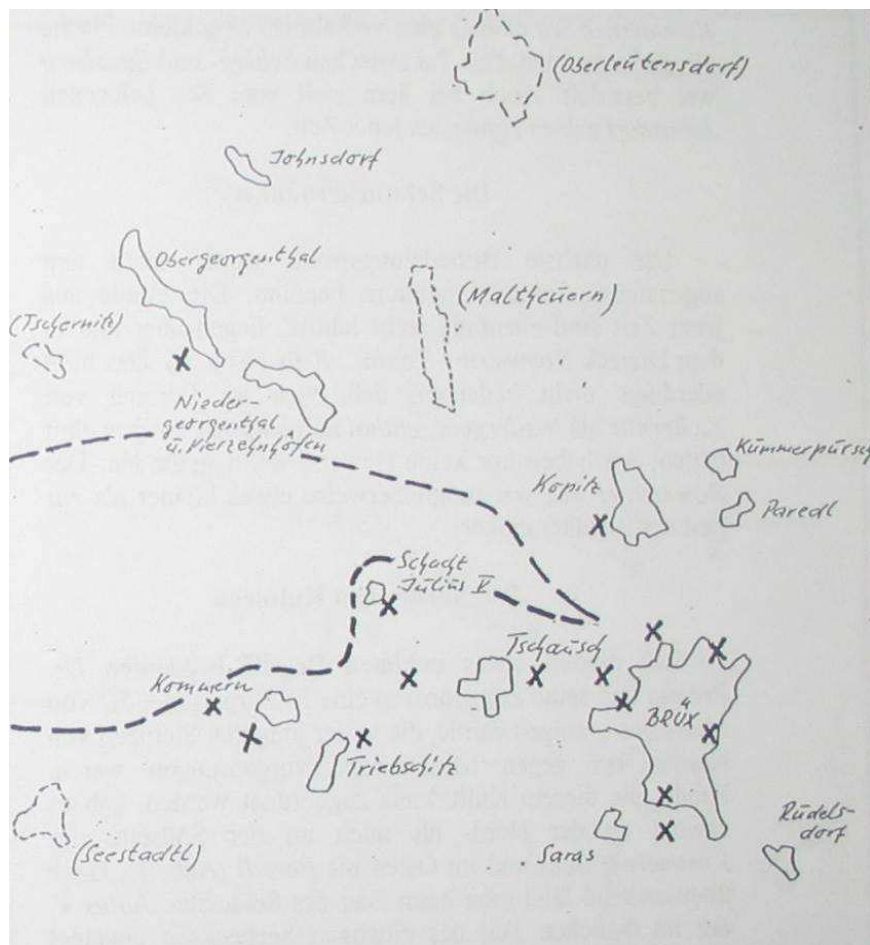
²⁹ Eneolit, Jordanovská kultura, 19. března 2008,

<http://www.boiohaemum.cz/view.php?cisloclanku=2006062510>.

³⁰ Blažek, J. – Meduna, P.: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983-1992, sv. 2. Most 1995, str. 26.

4.4.1 Únětická kultura

Počátky první části bronzové doby – Únětické kultury – sahají do období okolo roku 2 000 př. n. l. Jméno získala po osadě u Prahy. V mostecké oblasti únětickou kulturu reprezentují četné nálezy na šachtě Julius V, která je situována severozápadně od Souše (obr. 12). Podle obrázku usuzují, že v této době bylo v jezeře poměrně málo vody.³¹

Obr. 12. Nálezy únětické kultury.

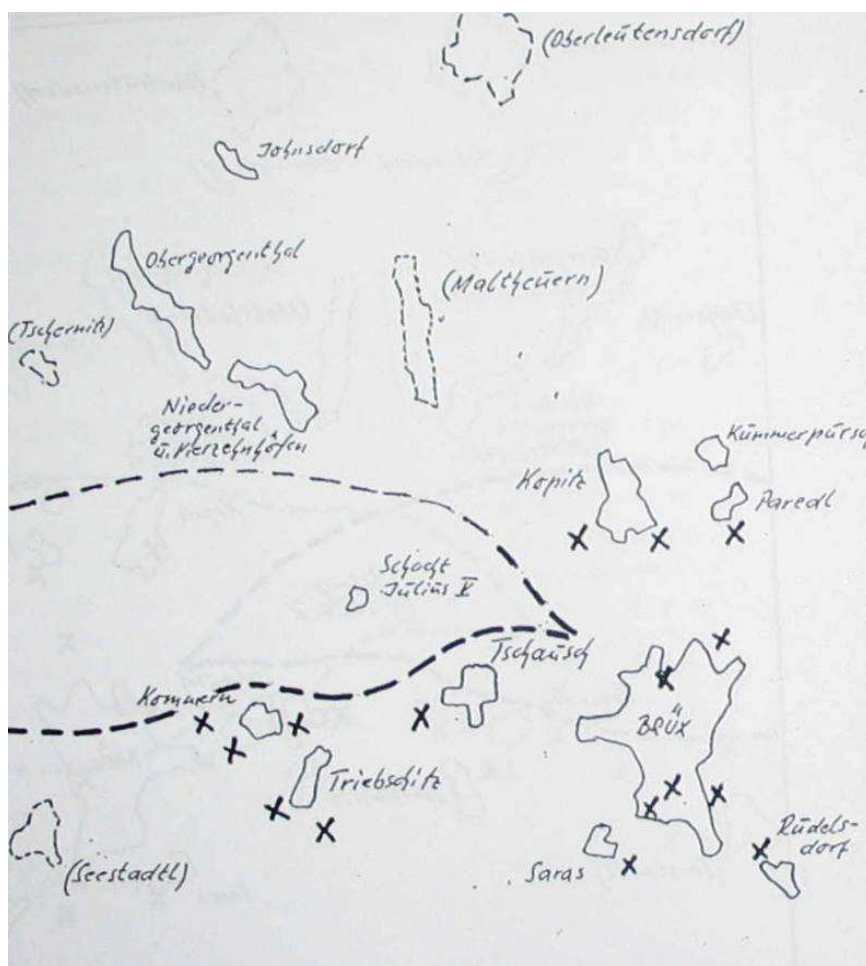
³¹ Preidel, H. – Oberdorffer, K.: c. d., str. 13.

4.4.2 Knovízská kultura

Označení knovízská kultura byla typická jen pro oblast Moravy a Čech. V Čechách toto období trvalo přibližně v letech 1 200-700 př. n. l.

Pětisetleté trvání zanechalo na Mostecku rozsáhlé stopy. V Ervěnicích na západním břehu jezera byly nalezeny standardní žárové hroby (obr. 13).³² Podle těchto nálezů je ovšem těžké odhadovat, jak daleko od jezera se pravěká sídliště nacházela.

S knovízskou kulturou spěla doba bronzová ke konci. Nastoupila doba meziledová přinášející množství srážek, které způsobilo rozšiřování Komořanského jezera.³³

Obr. 13. Nálezy Knovízské kultury.

³² Blažek, J. – Meduna, P.: c. d., str. 43.

³³ Oswald, F.: Der verschwundene See. Leonberg 1999, str. 32.

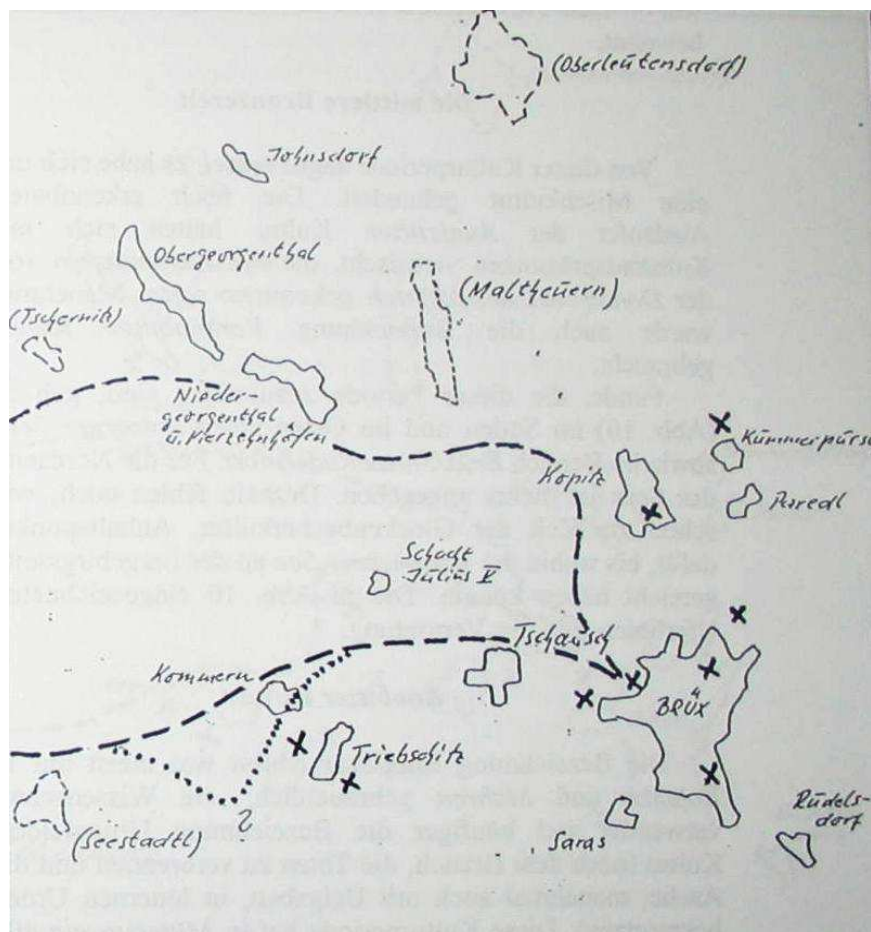
4.5 Doba železná

Doba železná je po době kamenné a bronzové třetí v řadě systému klasifikace pravěkých společností. Její datování se pro jednotlivé geografické regiony liší. Počátky této doby tradičně zařazujeme do 12. století př. n. l. v starověkém Řecku a starověkém Orientu, do 11. století př. n. l. v Indii a mezi 8. století př. n. l. (ve střední) a 6. století př. n. l. (v severní) Evropě.

4.5.1 Halštatské období

Tato doba trvala zhruba mezi lety 700 - 400 př. n. l. Převažovala tzv. Bylanská kultura. Podle toho, že na Mostecku bylo nalezeno minimální množství nálezů, můžeme předpokládat, že osídlení v době halštatské nebylo tak rozsáhlé jako v časech minulých. Mapka 14 znázorňuje, že údolí mezi Hněvínem a Špičákem nebylo zaplavené, tudíž zde sídlili lidé, kdežto v oblasti Komořan, kde podle archeologických nálezů lidé sídlili téměř 3 000 let, nejsou z doby halštatské žádné nálezy známy.³⁴ Je velice pravděpodobné, že Komořany zaplavilo jezero, jelikož v místech více vzdálených od jezera, tedy hlavně v Třebušicích, archeologové našli pozůstatky osídlení.

³⁴ Preidel, H. – Oberdorffer, K.: Führer durch die vorgeschichtliche Abteilung des Stadtmuseums in Brüx. Most 1927, str. 16.

Obr. 14. Nálezy Halštatského období.

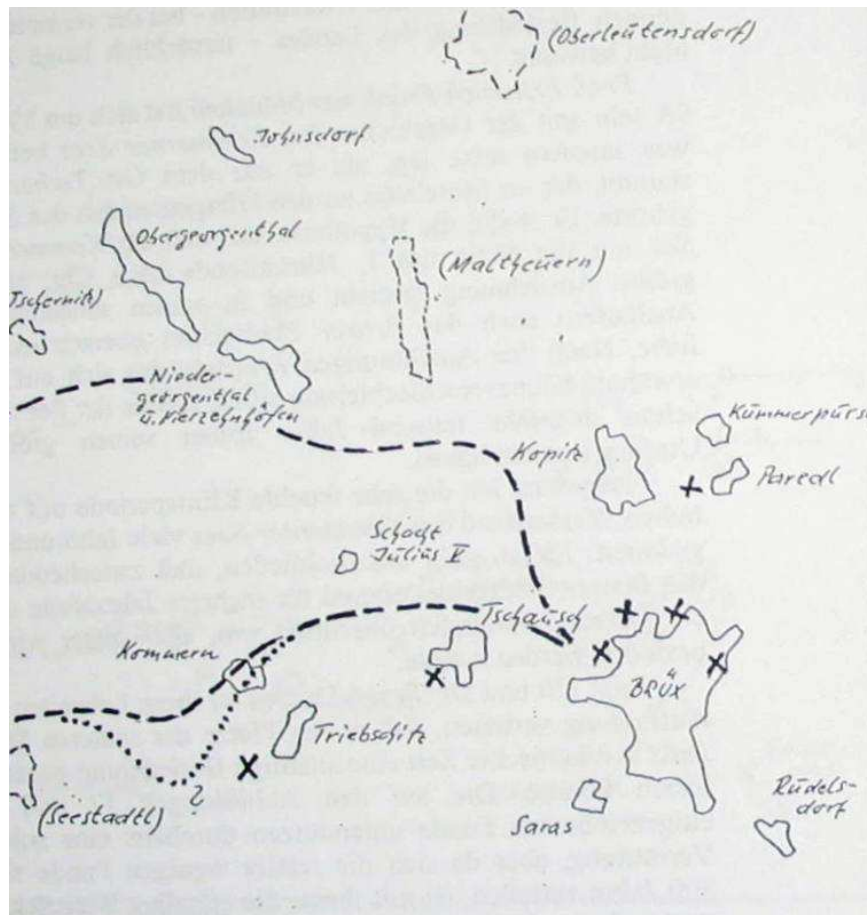
4.5.2 Laténské období

Pohybujeme se kolem 400 let př. n. l. až po narození Krista. V této době se na našem území usídlili Keltové. Nejspíš pocházeli z indoevropské rodiny. Pravděpodobně přišli z východní Evropy. Na území České republiky žil kmen Bójů.

Třebušická oblast opět předčila všechna ostatní sídliště v počtu nálezů (obr. 15).³⁵ Nikde jinde nebylo nic nalezeno, ani v údolí mezi Hněvínem a Špičákem. Podle mého názoru je možné, že v době laténské Komořanské jezero zaujímal největší rozlohu a zaplavilo oblast pozdějšího města Mostu. Později voda ustoupila a toto území mohlo být znovu osídleno. H. Preidel ovšem během svého života hájil teorii, že byla oblast

³⁵ Oswald, F.: Der verschwundene See. Leonberg 1999, str. 33.

města Mostu osídlen od keltských dob do současnosti.³⁶ Jeho teorie ovšem postrádá větší množství nálezů.

Obr. 15. Nálezy Laténské doby.

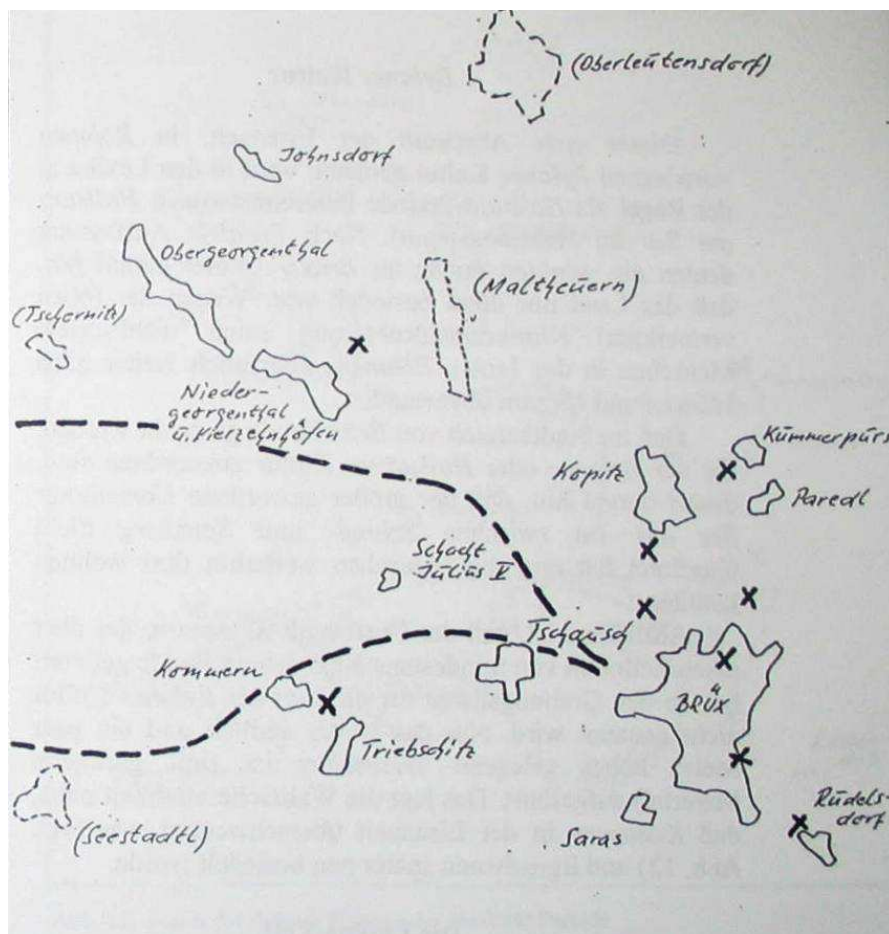
4.6 Germánské období

Po odchodu Bójů osídlili úrodnou krajinu Markomané. Podle Ernsta Gieracha přišli Markomané už v 8. století př. n. l. Poté migrovali na jih Langobardi.

Nálezy v Mostecké pánvi z germánských dob nejsou příliš hojné a leží většinou východně a jihovýchodně od jezera (obr. 16). Pravděpodobně bylo osídleno území u Rudolic.³⁷

³⁶ Preidel, H.: Die Urgeschichte des Bezirkes Brůx. Most 1932, str. 5.

V jednotlivých obdobích pravěkého osídlení Komořanského jezera nacházeli archeologové hmotné pozůstatky v různých oblastech. Nepravidelnost osídlení nás přivádí k teorii, že obyvatelé osidlovali území kolem jezera jen v sušších obdobích, tedy při poklesu hladiny. Je více než pravděpodobné, že šlo o rybářská stanoviště, která byla používána díky své vhodné poloze s přestávkami během několika tisíce let. To by mohly dokazovat i dva čluny, o nichž jsem se zmínil výše. H. Preidel je sice datoval do období Michelsberské kultury, ale podle novějších výzkumů nejde tyto dva čluny vydlabané z kmenů stromů datovat.³⁸

Obr. 16. Nálezy z germánského období.

³⁷ Preidel, H.: c. d., str. 19.

³⁸ Smrž, Z.: Komořanské jezero a vývoj klimatu na Mostecku. In: Osud Mostecku. Most 1996, str. 33.

5. KOMOŘANSKÉ JEZERO VE STŘEDOVĚKU A RANÉM NOVOVĚKU

5.1 První zprávy o Komořanském jezeře

Ruští učenci Kunik spolu s Rozenem v roce 1878 a krátce potom profesor leydenské univerzity D. Gorki přečetli a s komentářem publikovali arabský rukopis, který vzbudil (zejména ve slovanském světě) oprávněnou pozornost. Tento rukopis nalezený nedávno předtím v Cařihradě obsahoval v přepisu z roku 1447 dílo španělského arabského učenice Al-Bekrího, žijícího v 11. století. Al-Bekrí v něm užil zprávy židovského obchodníka Ibrahíma ibn Jákúba, jenž během svého putování navštívil i náš kraj. Zachoval se popis jeho cesty z Magdeburku do Prahy.³⁹

Cesta Ibrahíma ibn Jákúba je s oblibou považována za první písemný údaj o krajině pod Krušnými horami připomínající popisem zvláštnosti přírodního prostředí kolem bývalého Komořanského jezera. Ibrahím ibn Jákúb, člen poselstva cordobského chalífy Al Hakama II. k císaři Otovi I. cestoval v letech 965 až 966 Německem a slovanskými zeměmi.⁴⁰

Ibn Jákúb popisuje cestu přes Krušné hory a severozápadní Čechy následovně: „*Hvozď se rozprostírá od začátku do jeho konce přes 40 mil a nachází se v neschůdných horách. Tam jsou dřevěné mosty přes bažiny okolo dvou mílí dlouhé. Na konci lesa přichází člověk do města Praha.*“⁴¹

Pro nás je nejdůležitější Jákúbova zpráva o tom, že museli přecházet 2 míle přes bažiny. Díky tomu můžeme usoudit, jak bylo jezero široké v 10. století. Otázkou zůstává, jak přepočítat Jákúbovu míli na dnešní kilometry, protože v různých dobách a v různých regionech se délka míle lišila. Minimální šířka jezera byla určitě 3 km.

³⁹ Pokorný, O.: Komořanské jezero. In: Sborník československé společnosti zeměpisné. Zvláštní otisk časopisu, 68/1963, č. 1, str. 54.

⁴⁰ Pokorná, L.: Mostecko historické, kulturní dědictví a duchovní entita. In: Osud Mostecka. Most 1996, str. 61.

⁴¹ Oswald, F.: Der verschwundene See. Leonberg 1999, str. 38.

Výsledky archeologických výzkumů však nejsou příliš příznivé pro lokalizaci této písemné informace do předpokládaného území.⁴² Přesto zůstává faktem, že v raném středověku podobu Komořanského jezera na toku řeky Bíliny tvořily spíše rozlehlé mokřiny a močáliska než jednolitá vodní hladina.

Zpráva Ibrahíma ibn Jákúba není ovšem jedinou raně středověkou zprávou týkající se jezera. Widukind z Corvey podává k září roku 936 zprávu ve svém rozsáhlém díle *Rerum gestarum Saxonicarum libri tres* (Tři knihy o činech Sasů), že německý pán, hrabě Heriman, vtrhl snad ze severu do Čech a porazil české protivníky. Jeden jeho nižší velitel, Ekkard, se svévolně pustil do boje s nepřáteli a vydal se skrze bažinu mezi vlastním táborem a sousedním hradem. Jeho skupina sice obklíčila díky své přesile protivníka, ale našla se všemi svými muži smrt.⁴³ V 10. století se jistě v severozápadních Čechách nacházelo mnoho hradů, ale podle dostupných informací jen jedno bažinaté jezero. Z toho vyplývá, že tím hradem byl míněn Hněvín a bažinou Komořanské jezero. Důležitou zmínkou je následující citace: „*fixit gradum ad Ponten Gnevin iuxta fluvium Belinam*“ což znamená: „*pochodem dosáhli Mostů u Hněvína nad řekou Bělá*“.⁴⁴

Ve výše uvedených zprávách nebylo sice uvedeno žádné jezero, ale vzhledem k tomu, že mělo velmi nízký stav vody, autoři se ani o žádném jezeře zmínit nemohli.

⁴² Pokorná, L.: Mostecko historické, kulturní dědictví a duchovní entita. In: Osud Mostecka. Most 1996, str. 61.

⁴³ Oswald, F.: Der verschwundene See. Leonberg 1999, str. 39.

⁴⁴ Schlesinger, L.: Festschrift zur Erinnerung an die Feier des 10. Gründungstages im Jahre 1871. Geschichte des Kummerner Sees bei Brüx. Praha 1871, str. 29.

5.2 Sídla ležící na březích Komořanského jezera

5.2.1 Komořany

Komořany se nacházely asi 4 km západně od Mostu. Původně ležely při jižním břehu jezera.⁴⁵ Podle jazykového výzkumu Ernsta Schwarze, jsou poprvé jmenovány Komořany jako „Lidé královské komory“.⁴⁶

Od prvních písemných zpráv až do roku 1250 nemáme o jezeře vůbec žádnou zmínku. Právě v roce 1250, kdy jsou poprvé písemně zmiňovány Komořany, nacházela se tato obec v zájmové sféře mosteckého hradu a oseckého kláštera. V době předchozí připadaly Komořany výhradně k panství mosteckého hradu.⁴⁷ V majetku hradu bylo také, ne-li celé, pak alespoň podstatná část Komořanského jezera ohraničeného úpatím Krušných hor, Ervěnicemi, Horním a Dolním Jiřetínem a městem Mostem.

Listinou z roku 1250 odškodnil král Václav I. osecký klášter za škody, které mu vznikly, když se proti králi vzbouřil jeho syn Přemysl Otakar II. Panovník odškodnil osecké mnichy mimo daru řady obcí také věnováním poloviny rybníků a části Komořanského jezera. Věnování poloviny rybníků z Komořan a části jezera je přikládán velký význam, neboť tento dar je uveden ve věnovací listině na nejpřednějším místě, před dary ostatních obcí.⁴⁸

Přesné datum vzniku Komořan nelze přesně zjistit, určitě však náležela k nejstarším lokalitám u jezera. Podle staré pověsti byli původně rybáři poddaní mosteckého hradu usídlení na Zahražanech,⁴⁹ odkud docházeli v době rybolovu lovit na jezero. Protože cesta k místům, kde se lovilo, byla značně dlouhá a stále se vysoušením jezera prodlužovala, vznesli rybáři prosbu k vrchnosti, aby jim bylo umožněno usadit se na břehu jezera, kde založili vlastní rybářskou osadu. Ta se časem postupně

⁴⁵ Sýkorová, J.: Zmizelé domovy. Most 2002, str. 37.

⁴⁶ Schwarz, E.: Handbuch zur sudetodeutschen Kulturgeschichte, Tl. 1. Mnichov 1965, str. 153.

⁴⁷ Schlesinger, L.: c. d., str. 34.

⁴⁸ Víšek, I. – Netík, J.: Komořany. Most 1987, str. 4.

⁴⁹ Dnes mostecká čtvrť.

rozzrůstala, až vznikly dvě samostatné obce. Práva a povinnosti rybářů byly zcela jiné, než ostatních osadníků, což se také projevilo ve správě obce.⁵⁰

V roce 1479 si nechali Komořanští rybáři potvrdit svá práva Burghardem z Vitzthumu, který v té době sídlil na mosteckém hradě. Z tohoto dokumentu vyplývají následující nejdůležitější body: 1. Rybáři nebyli povinni platit berni a žádné jiné dávky, kromě jednoho zhořeleckého feniku, splatného každou neděli, ale pouze dokud jezero nezamrzlo. Tuto dávku neplatili nemocní a rovněž vdovy jeden rok po úmrtí manžela. Dávka se vztahovala jen na usazené, ostatní platili polovinu. Dávku nebyl vázán platit ten, kdo se teprve rybolovu učil a to po dobu celého prvního roku. Kromě této dávky museli usedlíci platit ještě další fenik dvakrát do roka. Celá obec však musela odvádět jistou dávku na svátek sv. Jakuba, Michala a Martina. 2. Robotní povinnost spočívala v tom, že museli provést ročně tři výlovy pro vrchnost a jedno půldne vysekat houštiny. Dvakrát do roka byli povinni dělat náhončí při lovu na zajíce. 3. Rybáři poddaní mosteckému hradu měli právo na palivové a stavební dřevo z královského lesa. Pokud by někdo kácel dřevo nad svoji potřebu, které by prodával, měl se o tom dohodnout s příslušným hajným. 4. Pokud se účastnili trhu ve městě Mostu, kde prodávali ryby, nebyli povinni platit tržní poplatek a rovněž neplatili žádnou daň, jestliže vlastnili nějaké pole nebo louky. Kromě zmíněných tří výlovů pro vrchnost měli Komořanští rybáři užitek z jezera pro sebe.⁵¹

Díky jezeru měli Komořanští obyvatelé výsadní postavení ve srovnání s ostatními poddanými mosteckého hradu. Ale lišili se i oblečením. Pracovní oblek se skládal z hazunky a kalhot vsunutých do holínek, sametové vesty, dlouhého kabátu se šosem a klobouku z bobří kožešiny.⁵²

V roce 1273 Přemysl Otakar II. udělil městu Most mimo jiné právo mílové. Výslovně v listině praví, že „v Jezeře“ není dovoleno vařit pivo, připravovat slad, provozovat řemesla, protože místo nebylo vzdáleno víc než jednu míli od Mostu.⁵³ Pojmem „in Lacu“ jsou jistě míněny Komořany.

⁵⁰ Víšek, I. – Netík, J.: Komořany. Most 1987, str. 4.

⁵¹ OA Most, kart. 237, inv. č. 4243, Fond archivu města Mostu.

⁵² Víšek, I. – Netík, J.: Komořany. Most 1987, str. 6.

⁵³ Tamtéž.

Ačkoliv měly Komořany, co se týče hospodářské činnosti, velký potenciál, privilegia udělená Mostu znemožnila povýšení Komořan na město.

V 15. století se dělily o Komořany tři vrchnosti. Ve výkazu příjmů z mosteckého hradu z roku 1425 se říká, že dvacet rybářů z Komořan odvádí týdně na hrad po jednom feniku, pokud není zamrzlé, ostatních 70 poddaných náleží Cardovi a mnichům v Oseku.⁵⁴

V listině z roku 1459 vydané Mikulášem z Lobkovic na Hasištejně stojí: „...*lidee z Gomorzan niekterzi k cztihodnemu kniezi Janowy – oppatowi z Osecka niekterzi panu Albertovy z Čerweneho hradku...*“⁵⁵

Díky postupnému přirozenému vysoušení jezera vznikaly stále větší zatravněné plochy vhodné pro pastviny. Tím uplatňovali na tyto plochy právo sousedé Komořanských a vznikaly tak spory, které bylo nutno řešit přesným stanovením hranic a práv. Listina z roku 1459 je dokladem řešení těchto konfliktů mezi Komořanskými a Jiřetínskými. Přestože přiznává Jiřetínským právo na užitok ze vzniklých luk, nepřiznává jim ovšem právo v těchto místech lovit ryby, když se zvedla hladina jezera a zaplavila louky. Pouze když hladina stoupla natolik, že se voda dostala k hranici jiřetínského území, mohli Jiřetínští v této části lovit. Spory mezi oběma obcemi musely být velmi ostré, protože tato listina připomíná hned v úvodní části, že má urovnat mnohaleté spory a vraždění: „Protože jakož gsa byli Ruoznicze y skrze w mordowe od mnoha leth vznikly.“⁵⁶

16. října roku 1595 prodal císař Rudolf II. mostecký hrad včetně jeho panství za 69 480 kop míšeňských grošů městu.⁵⁷ Tím se dostali také rybáři v Komořanech, dosud poddaní mosteckého hradu, do majetku Mostu. Z roku 1612 pochází urbář, ve kterém se nachází řada údajů, které mohou dokreslit a upřesnit tuto lokalitu tak, jak vypadala před třicetiletou válkou. Obec byla rozdělena do dvou panství, mosteckého a michalovického, měla celkem 53 poddaných, z nichž 35 poddaných podléhalo Mostu.⁵⁸ Jinak Komořanským zůstaly povinnosti a práva, které platily v době vlastnictví

⁵⁴ Schlesinger, L.: c. d., str. 36.

⁵⁵ OA Most, kart. 237, inv. č. 4243, Fond archivu města Mostu.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ OA Most, inv. č. 75, Fond archivu města Mostu.

⁵⁸ Schlesinger, L.: c. d., str. 39.

císaře Rudolfa II. Mostečtí získali koupí mosteckého hradu a jeho statků nejen dávky od komořanských poddaných, platu z řeznictví, krčmy, zisku z trojího ročního výlovu, ale také výhodu, že mohli na nově získaném území vytvořit malou přehradu, zásobárnu pitné vody pro svoje mlýny ve městě, zajistit tak dostatečný průtok vody mlýnskými náhony a odbahnit břehy řeky Bíliny.

Město Most a jeho okolí bylo natolik zpustošeno třicetiletou válkou a zchudlo, že muselo v roce 1627 zastavit Třebošice a svoji část Komořan hraběti Heřmanu Černínovi. V roce 1645 se Švédům podařilo dobýt Most i hrad Hněvín. Rabování a pustošení samozřejmě neunikly ani Komořany.⁵⁹ Po roce 1651 se postupně Most hospodářsky zkonsolidoval a získal všechny lokality zpět.

V roce 1680 propukl v severozápadních Čechách mor. Neušetřil ani vesnice Komořany, Třebošice, Souš a Horní Jiřetín. Aby se choroba nešířila, byl Třebošickým zakázáno průchod Komořanami, a proto si museli vyšlapat novou stezku, aby mohli čerpat vodu z pramene. Tato cesta nesla od té doby název Stezka moru.⁶⁰

Rok 1689 přinesl Komořanům a dalším statkům nového majitele. Město Most je prodalo Ferdinandu Wilhelmu Popelu hraběti z Lobkovic z tzv. „Bílinské větve“. Ferdinand dokázal využít situace a zbohatl, když levně zakoupil velké množství statků z pobělohorských konfiskací. Během života dosáhl Ferdinand řady významných státních funkcí, byl například královským radou, dvorským sudím a nejvyšším lovčím.⁶¹ Komořany a ostatní statky byly oceněny částkou 5 014 kop a 17 grošů, jezero částkou 300 kop grošů. Nová vrchnost zatížila komořanské rybáře většími povinnostmi. Na místo tří ročních výlovů nyní žádala 22, které museli Komořanští provést zadarmo a na své vlastní náklady. Jinak jim zůstalo staré právo na rybaření na jezeře, užitek z luk, pastvin a křovišť.⁶²

⁵⁹ Vášek, I. – Netík, J.: Komořany. Most 1987, str. 8.

⁶⁰ OA Most, inv. č. 279, Kronika obce Komořany.

⁶¹ Kasík, S. – Mašek, P. – Mžuková, M.:Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu. České Budějovice 2002, str. 60.

⁶² OA Most, inv. č. 79, Fond archivu města Mostu, inv. č. 79.

V druhé polovině 17. století už však začínalo převažovat zemědělství. Vodní hladina se snížila a výnosy z rybaření přinutily obyvatele Komořan pomalu se přeorientovávat na jinou činnost. Berní rula z roku 1657 nevykazuje v Komořanech jediného rybáře. Dalo by se říct, že rybářství tvořilo jen vedlejší zdroj příjmů. V tomto roce měla obec 330 strychů orné půdy, kdežto v roce 1757 už 428,3 strychů.⁶³ I to je důkazem přirozeného vysoušení Komořanského jezera.

Komořany se staly nejdůležitějším sídlem v oblasti jezera. To, že se o nich dochovalo nejvíce zpráv, způsobila příznivá poloha poblíž města Mostu. Na druhou stranu je však možné, že i díky blízkosti Mostu nemohlo projít bouřlivějším rozvojem.

5.2.2 Ervěnice

Původní česká podoba názvu obce zněla Ruenice, tj. příkop. Později se setkáváme i se jménem Erwenicz nebo latinským pojmenováním "in Lacu", resp. německým "de Se" či "de Zee". V pozdější době bylo užíváno i německé Seestadt.⁶⁴

Ervěnice byly obdobou Komořan. Na rozdíl o nich však byly roku 1515 povýšeny na město. Pokud je pravdivá pověst o vzniku Komořan, je možno připustit doměнку, že i Ervěnice mají stejný původ, což znamená že rybáři původně usídlení na Zahražanech se neusadili jen v Komořanech, ale také v místě pozdějších Ervěnic.⁶⁵ V Ervěnicích rybařila jen část obyvatel, kteří bydleli v tzv. Rybářské uličce, jejíž záležitosti byly vyřizovány před rybářským soudem v Komořanech, kde také byla uložena a pečlivě uchována privilegia týkající se společných zájmů a práv na jezeře.⁶⁶

⁶³ Víšek, I. – Netík, J.: Komořany. Most 1987, str. 9.

⁶⁴ Sýkorová, J.: Zmizelé domovy. Most 2002, str. 22.

⁶⁵ Víšek, I. – Netík, J.: Komořany. Most 1987, str. 4.

⁶⁶ Oswald, F.: Der verschwundene See. Leonberg 1999, str. 45.

5.2.3 Dřínov

Původ českého názvu obce je nejasný. Známý jsou tvary Dřinow, Držinow nebo Drzeynow. Německá podoba Bartelsdod (Pertlsdorff, Barthelsdorf) je odvozena od jména Bartel a značí "Bartlovu ves".

Dřínov se poprvé objevuje v písemných pramenech sice až k roku 1542,⁶⁷ ale vzhledem k tomu, že se řadil k obcím, ležícím v blízkosti Komořanského jezera, které byly vesměs staršího založení, není vyloučeno, že i Dřínov existoval již před tímto datem. V roce 1586 získal Dřínov Diviš z Michalovic, po němž koupil v roce 1612 zadlužený majetek jeho příbuzný Bohuslav mladší z Michalovic. Tomu však byly všechny statky včetně vsi Dřínova za účast ve stavovském povstání zkonfiskovány a následně v roce 1622 prodány Vilémovi mladšímu Popelovi z Lobkovic. V rámci lobkovického panství Nové Sedlo - Jezeří zůstal Dřínov až do roku 1848.⁶⁸

5.2.4 Jezeří

Osada Jezeří, až do roku 1921 zvaná pouze Eisenberg, se nacházela při úpatí Krušných hor severozápadně od Mostu. Se jménem Eisenberg se poprvé setkáváme k roku 1365, kdy se s tímto predikátem objevuje Nevlas "de Lacu alias de Ayseberg", příslušník rodu pánů ze Rvenic, kteří jsou pokládáni za zakladatele hradu Jezeří - Eisenberka. K roku 1623 je zmiňováno v pobělohorské konfiskaci majetku Jana Mikuláše Hochhausera, že na místě pozdější osady byl v té době nanejvýš dvůr. Ještě v polovině 18. století je uvedeno pouze to, že při zámku Jezeří je bělidlo, cihelna a panské domky, v nichž bydlí různí řemeslníci. Teprve v roce 1787 je možné uvažovat o osadě se 16 domy, a to ve vlastnictví knížete Františka Josefa z Lobkovic.⁶⁹

⁶⁷ Sýkorová, J.: Zmizelé domovy. Most 2002, str. 21.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž, str. 24.

5.2.5 Albrechtice

Albrechtice vznikly kolem přelomu 13. a 14. století jako obec náležející k hradu Jezeří. Obec se rozkládala na břehu Komořanského jezera a její součástí byly osady Jezeří a Černice. Zakladatelem obce byl patrně Albert ze Žeberka a Rvenic. Mezi dalšími majiteli obce jsou uváděni Smolíkové ze Slavic. Koncem 16. století patřila ves s panstvím Hochhauserům, kteří byli protestanty a obyvatelé vsi se hlásili k církvi evangelické. Za účast ve stavovském povstání byly Albrechtice a statek Jezeří posledního Hochhauserovi, Janovi Mikulášovi, zkonfiskovány a v roce 1623 odkoupeny Vilémem z Lobkovic. Albrechtice poté byly začleněny do lobkovického panství Nové Sedlo nad Bílinou - Jezeří, jehož součástí zůstaly až do roku 1848.⁷⁰

5.2.6 Dolní Jiřetín

Do 14. století byl Jiřetín nevelkou středověkou obcí, jejíž obyvatelé žili v polozemnicích nebo dřevěných obydlích. Mezi majiteli obce jsou v letech 1394 a 1399 uváděni Petr Gablencz zu Jorntin a Kašpar Gablencz. V 15. století patří mezi vlastníky obce především Koldínové. Listina Albrechta a Tůmy z Koldic majitelů obce osvobozuje zdejší obyvatele od robotních povinností. Tím obec získává na významu a dochází zde k rozšíření řemesel, zejména hrnčířství a zámečnictví. Hospodářské postavení obce dokazují privilegia krále Vladislava II. z roku 1485, poskytující Dolnojiřetínským právo vařit a prodávat pivo. Po roce 1562 se dostal Jiřetín do rukou Lobkoviců. Nový rozvoj městečka přineslo až 18. století kdy Dolnímu Jiřetínu byly Josefem I. a Karlem VI. navraceny jeho ztracené svobody.⁷¹

⁷⁰ Sýkorová, J.: Zmizelé domovy. Most 2002, str. 11.

⁷¹ Tamtéž, str. 20.

5.2.7 Souš

Souš se nacházela přibližně 1,5 km západně od Mostu. Na jihozápadě sousedila s Třebušicemi a na západě s obcí Komořany. Jméno obce znamenalo, že se nacházela "na suchém místě", chráněném před kolísavým stavem vodní hladiny Komořanského jezera. Ve 14. století byla obec součástí majetku drobné šlechty a musela věnovat část svých ročních příjmů klášteru v Oseku. Ve druhé polovině 15. století zde sídlila jedna z větví vladyckého rodu z Duban. V roce 1505 prodali bratři Beneš a Zikmund Soušští z Duban ves městu Most, avšak již v roce 1507 ji město prodalo spolu s Třebušicemi, Janovi z Veitmile, který v té době držel mostecký hrad.⁷² Spolu s hradem pak byla Souš v roce 1595 prodána císařem Rudolfem II. opět městu Mostu.⁷³ Zůstala, jako součást panství Kopisty, v majetku města až do roku 1848.⁷⁴

⁷² Sýkorová, J.: Zmizelé domovy. Most 2002, str. 65.

⁷³ OA Most, inv. č. 75, Fond archivu města Most.

⁷⁴ OA Most, inv. č. 1, str. 125, Kronika obce Souš.

6. KOMOŘANSKÉ JEZERO V 19. STOLETÍ

6.1 Odvodnění a vysušení Komořanského jezera

6.1.1 Příčiny odvodnění a vysušení

Na konci 18. a počátkem 19. století vznikaly nové rozepře o odtok z jezera mezi Komořanami a městem Mostem. Mostečtí mlynáři měli stále zájem udržet určitou hladinu jezera jako rezervu vody pro svoje mlýny. Negativně se to však projevovalo v dobách větších srážek, neboť se jezero rozlévalo a pustošilo osetá pole Komořanských. Jarní povodeň z roku 1786 nezpůsobila ještě tolik škod, ale v letech 1815-1816 už voda napáchala značné.⁷⁵ Ve dnech 24.-26. ledna roku 1827 došlo k velké vodě v Mostě a jeho okolí. Řeka Bílina se vylila z břehů a zatopila Vodní a Špitální ulici. Povodeň s katastrofálními následky dosáhla na rozměrném území někdejšího Komořanského jezera maximální hladiny.⁷⁶ Čtyřicet usedlíků z Komořan se vzbouřilo a svévolně demolovalo splav na řece Bílině u Souše, aby mohla voda z jezera volně odtéci.⁷⁷ Tato událost měla svoji soudní dohru a c. k. apelační kriminální vrchní soud potvrdil rozsudky kriminálního soudu v Litoměřicích. Osm pachatelů bylo odsouzeno ke třem měsícům vězení, dva z nich k 15 ranám holí. Dalších 11 dostalo dva měsíce ve vězení a zbývajících 18 po jednom měsíci. Kromě toho museli všichni pachatelé nahradit škody způsobené městu Mostu.⁷⁸

Z těchto zpráv je zřejmé, že se situace mezi Komořanskými a městem Mostem (hlavně tedy mosteckými mlynáři) vyhrotila do neúnosné míry. Na jedné straně stáli Komořanští, jimž pastviny a louky v inundační zóně⁷⁹ zajišťovaly obživu, a na druhé mlynáři, kteří potřebovali dostatek

⁷⁵ OA Most, inv. č. 279, Kronika obce Komořany, str. 279.

⁷⁶ Tamtéž, str. 283.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž, str. 289.

⁷⁹ Záplavová zóna.

vody pro své mlýny - také pro svou obživu. S tímto patovým řešením bylo potřeba konečně něco dělat.

Další podstatnou příčinou byla opravdu kritická situace na samotném Komořanském jezeře. Převážná část jeho původní plochy byla zanesena bahnem a vodní hladinu tvořilo pouhých 337 jiter (1,94 km²), zatímco celková plocha 3 031 jiter (17,4 km²) byla zarostlá rákosím, divokým křovím a kyselou trávou. Nejhlubší místa jezera byla kromě příkopů kolem půl metru.⁸⁰ Jarní tání nebo velké srážky často způsobovaly rozvodnění a přinášely další bahno, které zanášelo celé inundační území. A navíc kyselá tráva, která každý rok znovu narostla a opětovně shnila, vytvářela vlastní rašeliništní zeminu. Jezero však nemizelo jen přirozenou cestou. Přispěla k tomu i činnost člověka, neboť od počátků kolonizace začali obyvatelé ve větším rozsahu kácet lesy, které zabraňovaly erozi. Čím víc lesů bylo vykáčeno, tím více půdy zanášelo jezero.

Vysoká vlhkost kolem jezera a studené severní a severozápadní větry způsobovaly mnohem častější výskyt chorob než v ostatních oblastech. O tomto faktoru nemáme téměř žádné informace. Jelikož mostecké noviny byly vydávány až od roku 1844, musíme se spokojit se zmínkou B. Stanzla v odvodňovacím plánu o „nadměrném výskytu chorob“,⁸¹ a o výskytu několika případů cholery v kronice Komořan.

Proto se přikročilo k řešení této otázky odvodněním celé lokality. Zainteresováni na odvodnění byli tři: Lobkovické panství, kterému náležela převážná část jezera, valdštejnské panství a město Most.

Iniciativy se chopil hrabě Ferdinand Josef Jan z Lobkovic – císařský tajný rada.⁸² Je jasné, že Ferdinand z Lobkovic musel daný problém řešit. Otázkou zůstává, zda za jeho iniciativou bylo jen „dobro poddaných“, nebo i ekonomické záměry. Po odvodnění a vysušení vznikly velké plochy vhodné pro pěstování rostlin na seno, později i pro pěstování obilí. Z toho by

⁸⁰ OA Most, kart. 238, inv. č. 4246, Hydrotechnischer Lokalbefund, welcher bei der zusemmengefesten gemeinschaftlichen Kommission über das grosartige Unternehmen der entwässerung des Kommerner Sees von dem k. k. wasserbau ingenieur heren Bernard Stanzl, str. 2.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Kasík, S. – Mašek, P. – Mžuková, M.:Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu. České Budějovice 2002, str. 52.

samozřejmě plynulo pro hraběte nemalé množství financí. Je možné, že by hrabě Ferdinand domýšlel své jednání až do takové míry? Dále mě napadla teorie, i když podle mého názoru málo pravděpodobná, že hrabě mohl uvažovat ještě hlouběji. Dnes už víme, že se pod povrchem Komořanské jezera nacházela hnědouhelné naleziště, ale věděli to odborníci i v první čtvrtině 19. století? Začátky hornického dobývání uhlí v severních Čechách sahají až do konce středověku. Dosud nejstarší známá historická zmínka o uhelném hornictví je z roku 1403 v městské knize z Duchcova. Z roku 1763 je dochována písemná zmínka o uhelném dole, patřícím klášteru ve Střimicích u Mostu.⁸³ Po napoleonských válkách došlo k oživení těžby a zahájení dopravy uhlí po Labi do německých zemí.⁸⁴ Takže je možné, že se o hnědouhelných slujích vědělo. Jelikož nemáme konkrétnější zprávy o záměrech hraběte Ferdinanda z Lobkovic, nemohu tyto teorie podložit.

6.1.2 Plán odvodnění jezera

Ferdinand z Lobkovic musel vytvořit komisi, jež projednávala podmínky, za kterých může probíhat odvodnění. V čele stál c. k. guberniální rada a saský krajský hejtman Ferdinand Mussin.⁸⁵ Tato komise vydala 29. srpna roku 1831 poradní protokol, jenž povolil uskutečnit rozsáhlý plán odvodnění.⁸⁶ Jak už jsem zmínil výše, hydrotechnický lokální nález z rukou B. Stanzla byl vydán v Mostě 16. listopadu roku 1831.

Už během 2. poloviny 18. století bylo jezero tak malé, že obce Dolní Jiřetín a Komořany musely přivádět vodu kanály. V první řadě navrhoval B. Stanzl, aby byly opraveny stávající kanály. Hlavní práce spočívaly ve vytvoření složité sítě stavidel a hrází a regulaci koryta řeky Bíliny.

Hlavní hráz, která měla rozsah říčního profilu – 6 sáhů (11,38 m) bylo nutno zvýšit o 18 coulů (42,12 cm) a ve vzdálenosti 1 100 sáhů (2.09 km)

⁸³ Rekultivace na Mostecku, 11. března 2008,

http://www.ecmost.cz/rekultivace.php?page=uhli_pocatky.

⁸⁴ Mostecko historické, kulturní dědictví a duchovní entita. In: Osud Mostecka. Most 1996, str. 81.

⁸⁵ OA Most. Hydrotechnischer Lokalbefund, c. d., str. 1.

⁸⁶ Tamtéž, str. 10.

zřídit novou hráz.⁸⁷ Zvýšená stávající hráz mohla nahromadit víc vody, která byla přepuštěna do hráze pod ní. Důležitý byl také spád – rozdíl mezi patou stávající a nové hráze činil 14 coulů a 2 čárky (34,88cm).⁸⁸ Takto postavené hráze umožnily postupný přesun vody. Bylo třeba rekonstruovat i tzv. „duchcovskou hráz“, která náležela duchcovskému panství. Jelikož duchcovská vrchnost čas od času rybařila na zbytcích Komořanského jezera, byla podle komise povinna uhradit část nákladů. Navíc přes území duchcovského panství mělo vést vedlejší koryto řeky Bíliny, tudíž se obě strany musely dohodnout na financování a následné údržbě.⁸⁹

Na pravém rameni řeky Bíliny, pod tzv. „duchcovskou hrází“ byl ve vzdálenosti 64 sáhů (121,37 m) od hráze kamenný klenutý most a ve stejné vzdálenosti i na levém rameni řeky dřevěný most. Dále byl upraven most na tzv. Soušském rybníku. B. Stanzl u každé přestavby nebo změny uvádí přesné údaje o průtoku, spádu a úhlech, které určují klenutí mostů. Myslím si, že je zbytečné tyto konkrétní údaje uvádět u každé konkrétní stavby.

Ve vzdálenosti 140 sáhů (265,51 m) od tzv. Soušského rybníka se nacházela hlavní bariéra, tzv. „městská mostecká soukenická hráz“, vysoká 3 stopy (0,91 m). Odsud měl být veden 1 080 sáhů (2,05 km) dlouhý mlýnský náhon k tzv. „Jezernímu mlýnu“.⁹⁰ Regulace průtoku vody na Soušském rybníce zajišťovala dostatek vody pro dvě mlecí zařízení a soukenickou valchu v mlýně.⁹¹ Pod Jezerním mlýnem se řeka Bílina rozdělovala do dvou ramen. Pravé rameno se táhlo další mlýnskou strouhou, levé teklo do tzv. „Přehradního rybníka“. Díky Stanzlovým propočtům měla voda stačit i na další mlýn. Proto byl naplánováno postavení nového mlýna, tzv. „Pražského“. Ve vesnici Rudolice, patřící pod Osecké panství, se nacházel taktéž jeden mlýn. Byl vzdálen 1 000 sáhů (1,9

⁸⁷ OA Most. Hydrotechnischer Lokalbefund, c. d., str. 2.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž, str. 3.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Byl naměřen průtok 30 kubických stop (0,95 m³), což bylo pro Jezerní mlýn podle B. Stanzla zcela dostačující.

km) od Mostu.⁹² Jelikož Rudolice často postihovala velká voda, navrhl B. Stanzl zřízení dvou stavidel mezi Mostem a Rudolicemi.

Další práce spočívaly v úpravě koryta řeky Bíliny. Roky se o koryto nikdo nestaral, tudíž bylo zarostlé rákosím, vrbami a bahenními rostlinami. Stále se zužovalo a voda se tedy snadno vylila z břehů. Koryto Bíliny mělo být rozšířeno o 4 sáhy (7,59 m). Hloubka činila pouhých 18 coulů (44,28 cm).⁹³

Vznikem nových koryt, kanálů, hrází a stavidel stoupla potřeba nových přemostění. Vznikly čtyři úplně nové mosty a můstky (přejezdové i přechodové).

Komise projednávající odvodnění a vysušení ustanovila, že nebude brán zřetel na žádná soukromá práva majitelů pozemků.⁹⁴ Ačkoliv šlo o odvodňování, bylo potřeba zatopit některá jiná místa, nebo jimi vést nové strouhy a kanály. Pokud se majiteli pozemku nelíbilo, že jeho půda bude zaplavena nebo jiným způsobem upravena, nemohl dělat vůbec nic. Tato situace postihla např. obyvatele Franze Reichela, na jehož pozemku vznikla hráz, přes kterou vedla pěší stezka, Petera Rittera, jehož louka byla prořata novým kanálem, nebo Adalberta Ulricha juniora, pod jehož pozemkem vedlo potrubí.⁹⁵ Plán myslel i na poškozené, z celkového rozpočtu bylo uvolněno 1 941 zlatých a 51 krejcarů jako odškodnění a náhrada za odebrané pozemky.

Poradní komise panství Jezeří – Nová ves sepsala i finanční rozpočet. Kníže Ferdinand z Lobkovic měl zaplatit ze svého 13 923 zlatých a 41 krejcarů v konvenčních mincích.⁹⁶ Zbytek z celkových nákladů na odvodnění, vysušení a regulaci řeky Bíliny, který činil 33 658 zlatých a 12 krejcarů, zaplatilo město Most a osecké panství. Most byl povinen financovat stavbu a údržbu mostu na tzv. duchcovské hrázi a most u Soušského rybníku, přechodovou lávku na Bílém potoce a nově postavený most pod městem. Osecké panství zaplatilo za nový most v Rudolicích, jeho

⁹² OA Most. Hydrotechnischer Lokalbefund, c. d., str. 4.

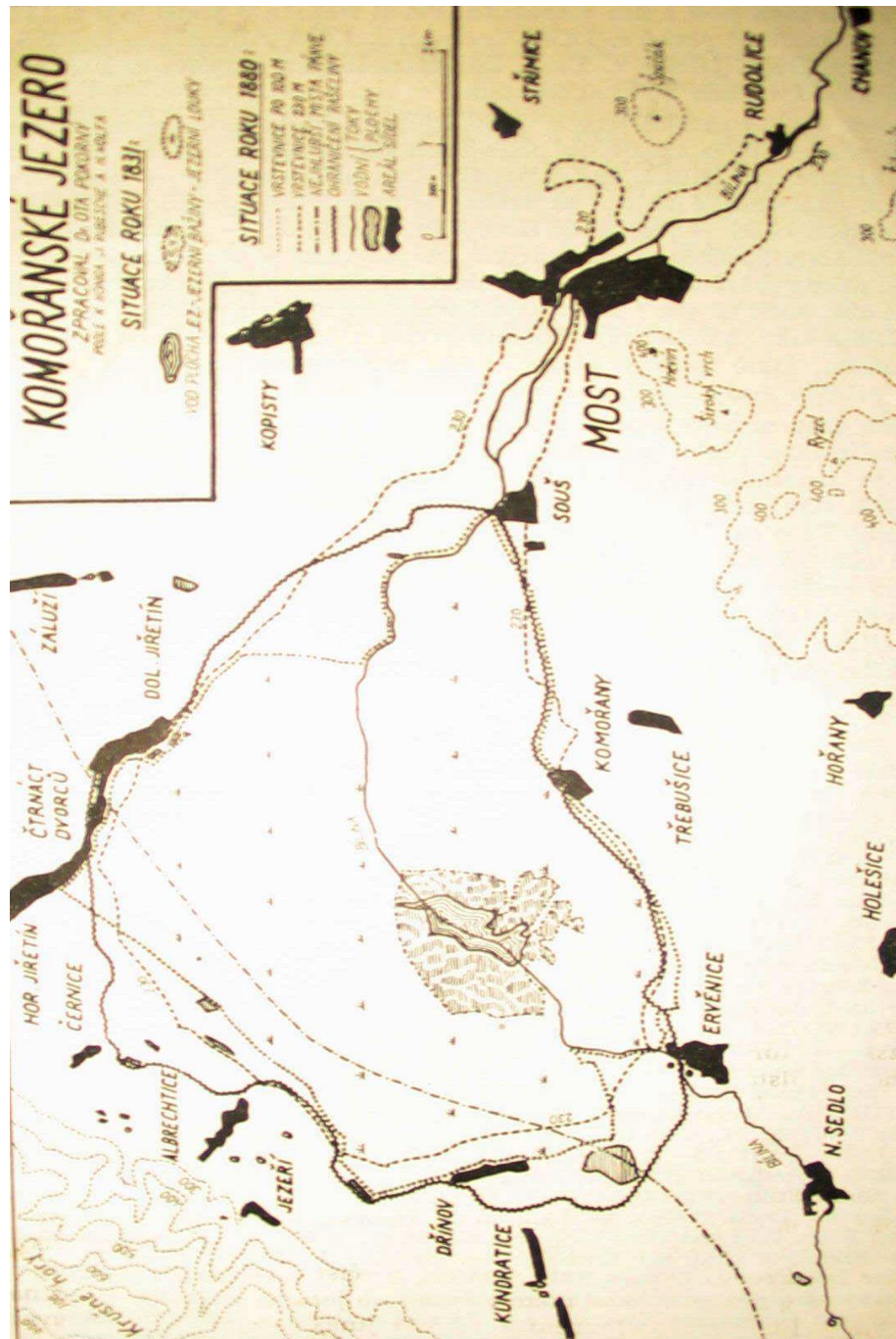
⁹³ OA Most. Hydrotechnischer Lokalbefund, c. d., str. 6.

⁹⁴ Tamtéž, str. 6.

⁹⁵ Tamtéž, str. 10.

⁹⁶ Tamtéž.

zhotovení a údržbu a odtokovou kanalizace nově zřízené hráze u Rudolického mlýna. Nejnákladnější částí prací byla regulace Bíliny od mostecké Soukenické hráze k „Jezerní hrázi“, která zahrnovala průkop, rozšíření a prohloubení koryta o 4 sáhy (7,59 m). Cena činila téměř 6 000 zlatých. V plánu je opět vše podrobně rozpracováno, každá část prací je přesně vyčíslena. Opět jsem uvedl jeden příklad pro ilustraci.

Mapka 17. Komořanské jezero v roce 1831 podle O. Pokorného.

6.1.3 Důsledky odvodnění jezera

Problémy, které mělo odvodnění a vysušení Komořanského jezera řešit, lze shrnout do tří bodů: Zajistit pro obec Komořany čerstvou a nezávadnou pitnou vodu, které se obci již delší dobu nedostávalo, zaručit pro velký Soušský rybník, náležející městu Most, dostatečný přítok vody a zabezpečit pro mostecké mlýny, jež stály na vodním zdroji, nutné množství tekoucí vody a postarat se také o to, aby po vysušení nevznikaly městu při eventuelních povodních větší škody.

I přes očividnou snahu zlepšit životní i zdravotní podmínky obyvatelstva, ne všichni občané s odvodňováním souhlasili. 59 komořanských obyvatel sepsalo petici proti plánovaným změnám.⁹⁷ To jim ovšem nebylo vůbec nic platné. V kronice není žádná zpráva o tom, že by petice přinesla nějaké změny. Objevila se i na druhé straně – u mlýnských usedlíků. Mlynáři Franz Joseph Bernth a Anton Kreiner 24. ledna 1831 uvedli v dopise adresovaném mosteckému městskému úřadu jejich postoj vysvětlující souhlas s plánovaným odvodněním.⁹⁸

Odvodňovací a regulační práce probíhaly v letech 1832 až 1834. Nemohlo však být meliorováno celé dno, protože drenážní příkopy byly účinné pouze tam, kde země ležela o trochu výše než vodní hladina pomalu tekoucí řeky Bíliny. Hlubší místa zůstala naplněna vodou. Celkem tedy vzniklo 2 249 jiter (12,94 km²) vhodných pro pastviny a pěstování krmiva pro dobytek.⁹⁹ Pěstování obilovin bylo možné až v 2. polovině 19. století.¹⁰⁰ Konkrétnější zprávy o provádění prací na jezeře bohužel nemáme, jen několik listů zabývajících se přestavbou mlýnských náhonů.

Jelikož v kronikách obcí Komořan, Dřínova ani Dolního Jiřetína nejsou po odvodnění žádné zmínky o choleře nebo jiných epidemiích, domnívám se, že zdravotní stav obyvatel se rapidně zlepšil. V okolí Komořan a Ervěnic byla přesto nadále velká vlhkost, neboť obce byly

⁹⁷ OA Most, inv. č. 279, str. 283, Kronika obce Komořany.

⁹⁸ OA Most. Hydrotechnischer Lokalbefund, c. d., str. 10.

⁹⁹ OA Most, , kart. 238, inv. č. 4247, Fond archivu města Mostu.

¹⁰⁰ Schlesinger, L.: Festschrift zur Erinnerung an die Feier des 10. Gründungstages im Jahre 1871. Geschichte des Kummerner Sees bei Brüx. Praha 1871, str. 57.

otevřeny studeným severním a severozápadním větrům a vzduch zde byl mnohem vlhčí než jinde.¹⁰¹

Po dokončení prací v roce 1834 zbyly po kdysi největším jezeře jen dvě malá jezírka u Kunratic a Souše. Vysušení jezera a postupné zpevnění terénu umožnilo stavbu nových komunikací. Tak vznikla v roce 1838 nová okresní silnice spojující Most s Chomutovem a v roce 1840-1841 silnice z Komořan do Jezeří.¹⁰² Do Komořan byla dle plánu zavedena pitná voda a nově vzniklá pole, zahrady a louky přilákaly nové obyvatelstvo. V roce 1861 měly Komořany 464 obyvatel a 78 stavení. Lidé se živili převážnou mírou zemědělstvím. Pěstována byla pšenice, žito, ječmen, ale především jetel a píce.¹⁰³ Je to poslední pohled na krajinu dosud nedotčenou a neporušenou, která však v následujících dvaceti letech změnila v důsledku hnědouhelné těžby zcela svou tvář.

Odvodnění splnilo téměř všechny cíle – k mlýnům přitékalo dostatek vody, vznikla nová území vhodná pro zemědělskou činnost, Komořany používaly pitnou vodu, zdravotní stav obyvatelstva se zlepšil, navíc vznikly nové komunikace usnadňující cestování. Odvodnění však nedokázalo odstranit jeden důležitý problém – povodně. „*Následkem rychlého sněhového tání vznikla 20. ledna roku 1862 povodeň v Mostě,*“¹⁰⁴; „*Dne 11. července roku 1863 průtrž mračen s krupobitím vystřídala velká záplava v Mostě.*“¹⁰⁵; „*Ve dnech 5. až 10. března byla velká voda na Bílině jako následek dešťů a tání sněhu v Krušných horách. Stav v řece dosáhl 8. března maxima v městě Bílině 1,5 m a v Trmicích 1,2 m n. m.*“¹⁰⁶

Je až zarážející, že systém hrází a stavidel nedokázal zastavit velkou vodu. Komořany a obce ležící nad nově vzniklými hrázemi problémy s povodněmi neměly. Týkalo se to hlavní Mostu, Rudolic nad Bílinou, ale i vzdálenějších sídel na řece Bílině.

¹⁰¹ Ikojtej, 4. ledna 2007

<http://www.ikoktejl.cz/magaziny/koktejl/MKreportaz/repo0212.html>.

¹⁰² OA Most, inv. č. 279, Kronika obce Komořany, str. 328.

¹⁰³ Tamtéž, str. 341.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 363.

¹⁰⁵ OA Most, inv. č. 279, Kronika obce Komořany, str. 371.

¹⁰⁶ OA Most, Kronika města Horní Litvínov, sv. II., str. 537.

Nejvýraznější změny přišly v 60. a 70. letech 19. století se zavedením železnice. V roce 1865 začala stavba podkrušnohorské dráhy z Ústí nad Labem do Teplic, roku 1867 došlo k prodloužení do Duchova a roku 1870 byla dráha z Duchcova prodloužena přes Most až do Chomutova.¹⁰⁷ Na katastrálním území Komořan vznikl v roce 1875 důl Jupiter, v roce 1883 povrchový důl Germania.¹⁰⁸ Těžba hnědého uhlí definitivně zpečetila zánik zbytků Komořanského jezera a v druhé polovině 20. století i zánik většiny obcí nacházejících se dříve na jeho březích.

Mapka 18. Hydrologická mapa z 2. poloviny 19. století od neznámého autora.

¹⁰⁷ Pokorná, L.: Historie mosteckého regionu od 1. písemných zpráv po současnost. In: Osud Mostecka. Most 1996, str. 81.

¹⁰⁸ Víšek, I. – Netík, J.: Komořany. Most 1987, str. 12.

7. ZÁVĚR

Komořanské jezero hrálo důležitou roli v životech lidí, kteří se usídlili na jeho březích, už od pravěku. Archeologické výzkumy probíhající převážně v první polovině 20. století prokázaly, že jezero sloužilo nejen jako zásobárna vody potřebné k zavlažování, ale i zdroj potravy – ryb. Ačkoliv jezero velmi často měnilo stav hladiny a zaplavovalo území, na kterých sídlili pravěcí lidé, jež museli místa svých sídlišť přizpůsobovat stavu hladiny a často se stěhovat, je velice pravděpodobné, že kontinuita osídlení asi od 4. tisíciletí př. n. l. do 19. století nebyla přerušena. I to je důkazem významné úlohy Komořanského jezera.

Ze středověku a raného novověku se nám dochovalo minimální množství zpráv. První písemné zprávy však nemluví o jezeře jako takovém, ale o bažinách a močálech, přes které byly postaveny mosty. Hlavní část informací je spjata s kronikami obcí, které ležely na březích jezera – Komořany, Ervěnice, Dřínov, Jezeří, Albrechtice, Dolní Jiřetín a Souš. Komořanské jezero leželo v blízkosti města Mostu a jeho část spolu s některými obcemi určitou dobu Mostu patřila, a proto jsou důležité i prameny týkající se města Mostu. Přestože byla rozloha samotné vodní plochy podle prvních zpráv velice malá, stačila množstvím vody a ryb uspokojit okolní sídla. Ale čím víc se blížilo 19. století, tím se plocha jezera zmenšovala, a to nejen přirozenou cestou, ale i s přispěním obyvatel. Kácení okolních lesů narušilo ekosystém – mocné splachy přispěly ještě k rychlejšímu zanášení jezera. Protože se břehy jezera vzdalovaly od některých obcí, obyvatelstvo se začalo přeorientovávat na zemědělství. Jen někteří obyvatelé Ervěnic a Komořanští zůstali u rybolovu.

Ať už byly důvody jakékoliv, odvodňovací práce proběhly v letech 1832-1834 poměrně úspěšně. Jen problém s povodněmi nebyl úplně vyřešen. Z Komořanského jezera zbylo jen několik malých vodních ploch, hlavně přehradních rybníků. Jezero bylo stejně předurčeno k zániku. Kdyby nebylo vysušeno v letech 1832-1834, muselo by v druhé polovině 19. století ustoupit těžbě.

Přes všechna pozitiva, které přineslo odvodnění a vysoušení Komořanského jezera, je narušena funkce vodního režimu dodnes. Tento problém je samozřejmě způsoben i těžbou. Dopad odvodnění a vysoušení krajiny se právě zde projevil v extrémní podobě. Nejen Komořanské jezero ale i další rozsáhlé bažiny, rašeliniště, mokřady a slaniska, funkční nivy potoků i řeky Bíliny, řada tůní a drobných vodních nádrží přírodního i umělého charakteru zajišťovaly stabilizace vodního režimu, optimalizaci průtoku vody i její zadržování v krajině a zmírňovalo dopad přívalových srážek.¹⁰⁹

Nelze samozřejmě vrátit krajinu do podoby před průmyslovou revolucí, je však možno využít principů, na nichž fungoval ekosystém v dobách Komořanského jezera.

Již zmíněná těžba nechala odstranit i poslední zbytky Komořanského jezera. Možná i vysoušení pomohlo urychlit rozvoj těžarství v Mostecké pánvi v 80. a 90. letech 19. století. Nezměnil se jen ráz krajiny, ale také život lidí. Industrializace pohltila zemědělský způsob života. Poslední zbytky, tedy vesnice, připomínající Komořanské jezero ustoupily těžbě v druhé polovině 20. století. Jako připomínka nám zůstaly jen názvy zaniklých obcí – Souš, Ervěnice (Seestadt), Jezeří. Jediná stavba – zchátralý zámek Jezeří – stojí jako němý svědek nad vytěženou pánví (obr. 19-22). Ale ani ten nemá jistou budoucnost. Kvůli těžbě uhlí je možné bourat vesnice a památky i dnes.

¹⁰⁹ Vodohospodářská bilance krajiny. 5. března 2008-04-05

http://www.kr-ustecky.cz/soubory/450018/reregions_Vodohospodarska_bilance_krajiny.pdf.

Obr. 19. Fotografie zámku Jezeří z roku 1882. V pozadí jsou ještě patrné zbytky jezera, pod zámkem leží obec Jezeří, která zanikla v 80. letech 19. století.

Obr. 20. Zámek Jezeří, pravděpodobně z pozdější doby, v pozadí už se nenachází žádná souvislá vodní plocha.

Obr. 21 a 22. Výhled na Jezeří a „krajinu“ pod zámekem dnes.

8. PRAMENY A LITERATURA

8.1 Prameny

8.1.1 Tištěné prameny

OA Most. Hydrotechnischer Lokalbefund, welcher bei der zusemmengefesten gemeinschaftlichen Kommission über das grosartige Unternehmen der entwässerung des Kommerner Sees von dem k. k. wasserbau ingenieur heren Bernard Stanzl.

8.1.2 Archivní prameny

OA Most. Fond archivu města Mostu.

OA Most. Kronika obce Rudolice nad Bílinou.

OA Most. Kronika obce Komořany.

OA Most. Kronika obce Souš.

OA Most, Kronika města Horní Litvínov.

8.2 Literatura

Balbín, B.: Krásy a bohatství české země. Praha 1986.

Bejček, V. a kol.: Obnova krajiny na Bílinsku a Tušimicku. Litvínov 2003.

Blažek, J. – Gál, L.: Bronzový věk v Podkrušnohoří. Most 2001.

Blažek, J. – Lainová, K.: Prameny k dějinám archeologie v severozápadních Čechách I. Most 2001.

Blažek, J. – Meduna, P.: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983-1992, sv. 2. Most 1995.

Čech, P. – Smrž, Z.: Sborník Drahomíru Kouteckému. Most 2002.

Dobeš, M.: Stručný přehled pravěkých dějin severozápadních Čech. In: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách. Most 1995.

Chlupáč, I. a kol.: Geologická minulost České republiky. Praha 2002.

- Janovská, V.: Vývoj vegetace Mostecka na základě pylových analýz sedimentů Komořanského jezera. In: Severočeská příroda 20/1987.
- Kasík, S. – Mašek, P. – Mžuková, M.: Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu. České Budějovice 2002.
- Kynčil, J.: Povodně v Krušných horách a jejich podhůřích v letech 1784-1981. Příspěvek k dějinám české hydrologie. Chomutov 1983.
- Machlaicht, J.: Der Kommerner See. Most 1938.
- Neustupný, J.: K holocénu Komořanského jezera. In: Památky archeologické 1986/76.
- Oswald, F.: Der verschwundene See. Leonberg 1999.
- Preidel, H.: Die urgeschichtlichen Funde und Denkmäler des politischen Bezirkes Brüx. Most 1934.
- Preidel, H.: Die Urgeschichte des Bezirkes Brüx. Most 1932.
- Preidel, H. – Oberdorffer, K.: Führer durch die vorgeschichtliche Abteilung des Stadtmuseums in Brüx. Most 1927.
- Pokorná, L.: Historie mosteckého regionu od 1. písemných zpráv po současnost. In: Osud Mostecka. Most 1996.
- Pokorný, O.: Komořanské jezero. In: Sborník československé společnosti zeměpisné . Zvláštní otisk časopisu, 68/1963, č. 1.
- Schlesinger, L.: Festschrift zur Erinnerung an die Feier des 10. Gründungstages im Jahre 1871. Geschichte des Kummerner Sees bei Brüx. Praha 1871.
- Schwarz, E.: Handbuch zur sudetodeutschen Kulturgeschichte, Tl. 1. Mnichov 1965.
- Smrž, Z.: Komořanské jezero a vývoj klimatu a vegetace na Mostecku. In: Osud Mostecka. Most 1996.
- Smrž, Z.: Vývoj krajiny a lidských sídel v pravěku až raném novověku. In: Osud Mostecka. Most 1996.
- Sýkorová, J.: Zmizelé domovy. Most 2002.
- Turek, J.: Nálezy z období zvoncovitých pohárů v povodí řeky Bíliny v severozápadních Čechách. In: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách. Most 1995.
- Víšek, I. – Netík, J.: Komořany. Most 1987.
- Zapletal, L.: Komořanské jezero. Most 1985.

8.3 Další informační zdroje

Everything about Sasko, 18. března 2008,
<http://sylvie.richterov.cs.wikimiki.org/cs/Sasko>.

Eneolit, Jordanovská kultura, 19. března 2008,
<http://www.boiohaemum.cz/view.php?cisloclanku=2006062510>.

Rekultivace na Mostecku, 11. března 2008,
http://www.ecmost.cz/rekultivace.php?page=uhli_pocatky.

Ikoktej, 4. ledna 2007
<http://www.ikoktejl.cz/magaziny/koktejl/MKreportaz/repo0212.html>.

Vodohospodářská bilance krajiny, 5. března 2008-04-05
http://www.krustecky.cz/soubory/450018/reregions_Vodohospodarska_bilance_krajiny.pdf.

Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci, 2. února 2008,
http://mapy.vkol.cz/mapy/v51814_01.htm.

Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně, 7. února 2008,
<http://oldmaps.geolab.cz>.

.

9. RESUMÉ

Komořanské jezero poskytovalo od dob prvního osídlení jeho břehů téměř ideální podmínky pro život. Přestože se často stávalo, hlavně tedy na jaře, že se jezero rozvodnilo, lidé se vždy vrátili na svá původní sídliště kvůli dostatku ryb a tolik důležité vodě. V dobách největší rozlohy se hladina jezera rozprostírala až na 57 km². Ve středověku se rozloha snížila na 40 km² a na přelomu 18. a 19. století činila rozloha jen 17,4 km², přičemž většinu území tvořily bažiny a močály. Vlastní vodní plocha tvořila přibližně jen 2 km². Přirozenému vysušování nepříspěli ani lidé. Rozvoj těžby dřeva urychlil ohromné splachy půdy do jezera. V první polovině 19. století se situace stala kritickou natolik, že se vrchnost města Mostu, Duchcova a panství Jezeří – Nová Ves rozhodla jezero odvodnit a vysušit. Hlavním iniciátorem byl kníže Ferdinand z Lobkovic. Co nebylo odvodněno nebo vysušeno ve 30. letech 19. st. zničila těžba v 80. a 90. letech. Komořanské jezero tak nadobro zmizelo z povrchu zemského.

Historická geografie Komořanského jezera se v rozsahu bakalářské diplomové práce snaží zachytit vývoj jezera od jeho vzniku, přes pravěké osídlení až do 19. století, které je dle mého názoru díky velkému podniku odvodnění a vysušení jezera nejzajímavější.

Cílem práce je seznámení s historií jezera, které ačkoliv hrálo velmi důležitou roli v životech lidí v průběhu staletí, neutkvělo v paměti ani obyvatel na Mostecku. Nejdůležitější je ovšem počátek 19. století. Zamyšlení se nad důvody, příčinami a následně důsledky odvodnění jezera přináší mnoho zajímavých podložených i nepodložených teorií. I když ne každý si to uvědomuje, jsou důsledky zániku Komořanského jezera patrné až dodnes.

10. RÉSUMÉ

The Komořany lake provided almost perfect conditions for life since times of first settlement of its banks. It often happened, especially in the spring, that the lake inundated. However people always restored their original settlement. Main reason for this were sufficiency of fish and so much important water. In times of the largest overflowing, the area of water level extended to 57 km². In the Middle Ages area of the water level lowered to 40 km² and at the turn of the 18th and 19th century shranked to only 17,4 km². As a result of this, most of the area were turned into swamps and fens. Water area were approximately only 2 km² large. The natural dewatering were worsen even by people. The development of timber harvesting accelerated huge soil erosion. In the first half of the 19th century the situation became so critical, that the suzerain of the towns of Most, Duchcov and earldom Jezeří – Nová Ves, decided to dewater and drain the lake. The general initiator of this plan was prince Ferdinand of Lobkovic. What wasn't drained in 30's of the 19. century, was destroyed by mining in 80's and 90's. The Komořany lake disappeared forever from surface of the Earth.

In the chapter dealing with historical geography of the Komořany lake the autor tries to describe the development of the lake from its rise, over prehistorical settlement up to the 19th century. 19th century is in author's opinion the most interesting period, thanks to great work of dewatering and draining.

The aim of this work is the identification with history of the Komořany lake, which played very important role in lives of people in course of centuries. Despite this fact its fate haven't stuck in memories not even of inhabitants of Most distrikt. However, the most important of all eras is indeed the beginning of the 19th century. Thinking about causes, reasons and effects of the dewatering brings us to many interesting, wheter true or ill-founded theories. The entails of the extinguishment of the lake are evident to these days, although not everyone realises that.